

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Kunstide ja tehnoloogia õpetaja

Liisa Levisto

NOORTE ARUSAAMAD KUNSTI MÕJUST

VÄÄRTUSHINNANGUTE KUJUNEMISELE

Magistritöö

Juhendajad:

MA Piret Viirpalu

Phd Olga Schihalejev

Viljandi 2020

Resümee

Noorte arusaamad kunsti mõjust väärtushinnangute kujunemisele

Töö uurimisprobleemiks oli teada saada, millised on väärtuskasvatuse ja kunstihariduse ühendamise võimalused ning milline on gümnaasiumiõpilaste suhtumine neisse teemadesse. Töö eesmärgiks oli leida vastused järgnevatele küsimustele: Mil määral ja kuidas saaks läbi kunstihariduse toetada noorte väärtuskasvatust? Millised on noorte väärtushinnangud? Mida noored arvavad kunsti mõjust nende väärtushinnangute kujunemisele? Töö andmekogumise meetodiks oli küsimustik; andmeanalüüsiks kirjeldav statistika. Selgus, et loovam lähenemine senisele haridusele ning kunsti integreerimine teistesse õppeainetesse on väärtuskasvatusele toeks ning seda pooldab ka uuenenud õpikäsitus. Ilmnes, et noored hindavad kõrgeimalt individualistlikke väärtusi ja enamik neist ei pea kunsti oluliseks väärtushinnangute mõjutajaks, pigem suhtutakse kunsti kui meelelahutusse. Selgus ka, et noored peavad lugu väärtuskasvatusest. Seega tasub integreerida erinevatesse koolitundidesse noorte poolt armastatud kunstiliike, valides selliseid teoseid, mis toetaksid ja kujundaksid noorte väärtushinnanguid.

Märksõnad: väärtuskasvatus, väärtushinnangud, kaunid kunstid, kunstiharidus

Abstract

Young people's perceptions of the influence of art on the formation of values

The research problem of the thesis was to find out what are the possibilities of combining value education and art education and what attitudes high school students have towards these topics. The aim of the work was to find answers to the following questions: How, and to what extent, could the value education of young people be supported through art education? What values do young people have? What do young people think about the impact of art on the formation of their values? The method of data collection for the work was a questionnaire; descriptive statistics were used for data analysis. It became clear that value education is supported by a more creative approach to the current education and integration of art into other subjects. Such an approach is also supported by the renewed concept of learning. Another finding was that young people attach the highest importance to individualistic values – most of them do not consider art to be influential in the shaping of values but rather view art as a form of entertainment. It also turned out that young people respect value education. Thus, it seems reasonable to integrate art forms that are popular amongst young people into different school lessons, choosing for that purpose works of art that would at the same time support and shape young people's values.

Keywords: value education, values, fine arts, art education

SISUKORD

SISUKORD.....	4
TÖÖS KASUTATAVAD MÕISTED	5
SISSEJUHATUS.....	6
1. KULTUUR JA ÜHISKOND	9
Kunsti sotsiaalsed rollid.....	10
2. VÄÄRTUSKASVATUS	12
Kunsti hariduse võimalused väärtushinnangute kujundamisel.....	13
Väärtuskasvatus ja kunstiharidus Eestis	15
Kunst kui väärtuste mõjutaja	18
3. METOODIKA	21
Valim	21
Andmekogumine	23
Andmeanalüüs	24
4. TULEMUSED	25
5. ARUTELU	43
Töö piirangud ja võimalused	49
Tänu sõnad.....	49
Autorsuse kinnitus	49
KASUTATUD KIRJANDUS	50
LISAD	55
Lisa 1 - H.M. Treieri soovitused kunstiteoste kasutamiseks väärtuskasvatuse edendamisel...	55
Lisa 2 - Küsimustik	56
Lisa 3 - Noori enim mõjutanud raamatud	60
Lisa 4 - Noori enim mõjutanud muusika.....	61
Lisa 5 - Noori enim mõjutanud filmid	62

TÖÖS KASUTATAVAD MÕISTED

Eetika ja moraal - „Üldjoontes samatähenduslikud, kuid mõnikord soovitakse erinevatel põhjustel neid teineteisest eristada. Üks võimalus on tähistada mõistega "moraal" mingis ühiskonnas käibivaid moraalinorme või –standardeid, mõistet "eetika" kasutada aga moraalifilosoofia või -õpetuse tähenduses, mis alles küsib, mida moraalsed normid endast kujutavad”. (TÜ Eetikakeskus)

Esteetika - „Filosoofiline teadus kunstist, selle suhetest tegelikkusega ning ilu olemusest ja avaldumisest tegelikkuses ja kunstis”. (EKSS, 2009)

Kultuur - (lad *cultura* ` viljelus, harimine) „Ajaloo käigus loodud inimühiskonna loova mõtte ja sellest tuleneva ainelist ja vaimsete väärtuste koguhulk; teatud ajajärgul, rahval, teatud piirkonnas jne mingil alal saavutatud tase, mis iseloomustab ühiskonna arengutaset”. (EKSS, 2009)

Žanr - „Kunsti põhiliigis eristuv kindlate struktuuri- ja vormitunnustega alaliik – nt ilukirjanduse, rahvaluule, maalikunsti, kammermuusika, raadioajakirjanduse, filmikunsti žanrid”. (EKSS, 2009)

Väärtus – „Moraalne kategooria kõige laiemas mõttes - võimalikud soovide objektid, erisuguse tähtsusega ihaldatavad eesmärgid”. (Schihalejev, 2011, lk 13)

Väärtushinnang – „Inimese subjektiivne hinnang (võimalik uurida küsitlusega), mille alusel ta eelistab üht asja või nähtust teisele”. (Haridussõnastik)

Väärtushoiak – „Väärtus, millel baseerub sügavalt juurdunud käitumine ehk teisisõnu - seadumus kindlal viisil toimida”. (Schihalejev, 2011, lk 13)

SISSEJUHATUS

Antud tööd ajendasid kirjutama mitmed aspektid. Esiteks professionaalne huvi - kuidas tõhusamalt (nii pedagoogi kui lapsevanemana) integreerida omavahel kunstiharidust ja väärtuskasvatust. Teiseks põhjuseks oli teada saada, kuidas tähtsustatakse noorte seas kunsti kui psühholoogilist mõjutegurit. Küsimus on oluline, mõistmaks paremini noorsoo arusaamu erinevate kunstimeediumite toimest. Kolmandaks põhjuseks oli soov välja uurida, millised on noorte hinnangud ühiskonnas domineerivatele väärtustele. Teadmine, mida noored mõtlevad ja hindavad, on kasulik igale vanemale ja õpetajale, võimaldades efektiivsemalt leida nõ ühist keelt ning teha järeldusi senise kasvatustöö ning samuti ümbritseva keskkonna mõjust järgmistele põlvkondadele.

Selleks, et paremini mõista käesoleva töö konteksti, tuleb esmalt lahti seletada, millisest kunsti definitsioonist siin lähtutakse. „Kunst on loov inimtegevus, milles aistitaval kujul (värvi, vormi, heli, sõna vm kaudu) ning esteetiliselt mõjusana vahendatakse teistele oma (üldistatud ja väärtustatud) maailmatunnetust; sel alal loodu teatud ajajärgul, rahval jne” (EKSS, 2009). Erialases kirjanduses kasutatakse ka mõistet *kaunid kunstid*, mis on üldnimetus nt arhitektuuri, kujutava kunsti, luule, muusika, näite- ja tantsukunsti kohta. Antud töös kasutatakse mõisteid *kunst ja kaunid kunstid* teineteise sünonüümidenä. Kunstiteosed võivad endas kanda esteetilist väärtust või olla suurepärase ajalooallikad, samuti võib kunst avaldada mõju psühholoogiale (nt inimesega manipuleerida) aktiveerides inimese alateadvust (Kunstiakadeemia, 2020). Inimene otsib kunstiteose kaudu midagi, mis teda mõjutaks ja millest ta varem polnud teadlik; midagi, mis teda ärataks ja muudaks (Lahiri, 2015). Kirjandusteadlane Peeter Olesk on analüüsinud Lev Vögotski raamatut „Kunsti psühholoogia”, mille autorit tõlgendades kirjutab ta järgnevalt: „Kunst on kui avaruse mõõt, mis avab tee suurde maailma fantaasia kaudu” (Olesk, 2018).

Võib öelda, et kaunid kunstid peegeldavad oma sisus nii ühiskonda kui ka kogu kultuuri. Kunstiõpe on oluline mitmes kontekstis, kuna mõjutab ühiskonna arengut nii kultuurilisest, sotsiaalsest, kui majanduslikust vaatevinklist. Kunstihariduse ülesandeks on kasvatada kunsti mõistvat ja hinnata oskavat publikut, valmistades õpilasi ette kultuuri- ja loomeelus osalemiseks ja koolitades ühtlasi ka professionaalseid kunstnikke (Ardipal, 2017). Olenevalt

ajalooperioidist on kunstihariduses enam hinnatud kas akadeemilisi oskusi või pigem vaba eneseväljendust – seega on kunstiõpe olnud aegade vältel järjepidevas

muutumises (Stankiewicz, 2007). Vähem tähelepanu on pööratud kunstile kui mitmekülgsele meediumile, mille kaudu on võimalik kujundada inimeste maailmapilti ja väärtushoiakuid; suhtumist kaaskodanikesse, loodusesse ja ühiskonda. Läbi ajaloo on kunst olnud justkui universaalne keel, mis on võimaldanud erinevatel rahvastel omavahel suhelda, teineteist paremini tundma õppida ning rikastada seeläbi oma kultuuri ja ühiskonda. (Huntington, 2002) Kunsti sotsiaalsetest rollidest kirjutatakse lähemalt peatükis Kultuur ja ühiskond.

Mõistetega *kunst, väärtused, väärtushinnangud ja -kasvatus* tegeletakse nii koolihariduses kui ajaloo- ja filosoofiateaduses. Olles mõneti küll abstraktsed, on nende puhul tegemist siiski mõistetega, millega on kõigil kokkupuude pea igapäevaselt. Kunst ümbritseb meid kõikjal ja väärtused on otseselt need, mis juhivad inimeste toimimist. Sünergilise ja hästitoimiva ühiskonna vundamendiks on teadupärast moraalseid tõekspidamisi väärtustavad inimesed. Programmi „Eesti ühiskonna väärtusarendus“ eesmärgiks on olla toeks ühtse väärtusruumi kujunemisele Eestis, aidates kaasa taoliste hoiakute kujunemisele, mis on aluseks isikliku õnneliku elu ja ühiskonna edukale toimimisele (TÜ eetikakeskus). Üks populaarsemaid kunsti, loovuse ja kujutlusvõime propageerijaid praeguses hariduses on Ken Robinson, kes oma nn TED talk-ide kaudu pooldab koolisüsteemi radikaalset ümbermõtestamist, pannes erilist rõhku loovuse viljelemisele. Kuna kunstiga puutub inimene kokku juba esimesetel eluaastatel (nt multifilmide, lastelaulude ja muinasjuttude kaudu), siis tuleks oluliselt rohkem hinnata kunstihariduse võimalusi väärtuskasvatuse edendamisel (Robinson *et al*, 1999). Kunstihariduse võimalustest väärtushinnangute kujundamisel kirjutatakse lähemalt peatükis Väärtuskasvatus.

Väärtuskasvatus, kui tervikliku maailmatunnetuse ja eetiliste tõekspidamiste fundamentaalne alus, kannab üliolulist rolli kõlbeliselt käituvate ühiskonnaliikmete juurdekasvul ning peaks seega olema prioriteediks juba maast-madalast ka 21. sajandi info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kasvavas mõjusfääris. Igas kooliastmes on oluline nõ ühise väärtusruumi loomine ja kommunikatsioon, mis aitab noortel end reflekteerida ja igakülgset analüüsida (TÜ eetikakeskus). Harmoonilisema ühiskonna poole viib aga teadlik haridus, mis kätkeb võrdselt nii eetikat (väärtuskasvatus) kui ka esteetikat (kunst). Väärtuskasvatuse teema on aktuaalne, arvestades ühiskonnas järjest kasvavat tendentsi kannatada edukultusest tingitud sooritusvajaduse, perfektsionismi ja erinevate vaimsete häirete käes. Majanduslik edukus eeldab sageli väärtushinnangute kaldumist sotsiaalselt enam heakskiidetud rollivalikutele

(sealhulgas elukutse), võimu ning materialismi poole (Sandoiu, 2018). Eelpoolnimetatud nii psühholoogilised kui sotsiaalsed tegurid on aga on sageli põhjuseks, miks inimesed haigestuvad ülemäärase stressi poolt põhjustatud tõsistesse tervisehädaadesse. On teada, et iga neljas inimene maailmas kannatab elu jooksul vähemalt ühe vaimse tervise häire tõttu, aga enamik neist pole saanud diagnoosi, rääkimata ravist (Terviseinfo, 2015). Kunstiajaloolase haridusega Ilmar Raag, kes on muuhulgas Eesti Kaitseväge liige ning osalenud ka mitmel sõjalisel missioonil, on oma artiklites arutlenud humanismi tähenduse kõrvalekaldumisest ühiskonnas, nentides muuhulgas: „Humaansus on kaotamas oma senist tähendust“ (Raag, 2020). Kuid humanism kui inimese ja inimlikkuse väärtustamine, peaks ometi baseeruma iga ühiskonnaliikme maailmavaates väärtuste hierarhia tipul. Eelnevat kokku võttes, on selge, et veelgi enam on vaja tähelepanu hakata pöörama väärtuskasvatusele. Kunst ja kunstiharidus on selle üheks võimaluseks.

Magistritöö teoreetilises osas antakse ülevaade kunstikäsitlusest ning väärtushinnangute mõistest tänapäeva haridusmaastikul. Seda ülevaadet andes tuginetakse erinevate kunsti- ja väärtuskasvatuse teoretikute ja praktikute poolt kirjapandud seisukohtadele. Lisaks on oma ala asjatundjatelt küsitud soovitusi erinevate kunstimeediumite kasutamiseks väärtuskasvatuses. Teooria põhjal on teada, et väärtuskasvatus on vajalik; samuti teatakse, et kunst on psühholoogiliselt tugev mõjutaja. Uurimist vajaksid aga küsimused, kuidas pealtnäha erisuguseid aine- ja eluvaldkondi omavahel tõhusamalt siduda. Eelnevale tuginedes on töö uurimisprobleemiks teada saada, millised on väärtuskasvatuse ja kunstihariduse ühendamise võimalused ning milline on gümnaasiumiõpilaste suhtumine neisse teemadesse. Teema on aktuaalne kuna kiirelt muutuv maailm nõuab ka pedagoogika eri suundadele küllaldaselt vabadust. Väärtuskasvatus kunsti kaasabil oleks selleks üks võimalus. Uurimisprobleemist tulenevalt on magistritöö eesmärk uurida, mil määral saab läbi kunsti(hariduse) toetada noorte väärtuskasvatust ning kas ja millised kunstiliigid ehk kaunid kunstid mõjutavad noorte arvates nende väärtushinnanguid; lisaks on eesmärgiks teada saada, mida noored oma elus hindavad. Eesmärgist lähtudes on püstitatud järgnevad uurimisküsimused, millele püütakse vastus leida töö teoreetilises ja empiirilises osas: Mil määral ja kuidas saaks läbi kunstihariduse toetada noorte väärtuskasvatust? Millised on noorte väärtushinnangud? Mida noored arvavad kunsti mõjust nende väärtushinnangute kujunemisele?

1. KULTUUR JA ÜHISKOND

Oscar Wilde kirjutas juba 19. sajandil oma enneolematu populaarsuse saavutanud teoses „Dorian Gray portree“: „Tänapäeval teavad inimesed kõigi asjade hinda ja ei millegi väärtust“ (e-raamat, pt 4, lk 2). Tsitaat, mis sügavamõtteliselt ja samas proosaliselt kirjeldab materialistlikku inimloomust. Ühiskonna kõrgeimaks väärtuseks peetakse aga kultuuri, mis hõlmab väärtushinnanguid, veendumusi ja orientatsiooni ning on oluline teada, kas ja kuidas kultuur mõjutab ühiskonna arengut (Huntington, 2002). Kultuuri üheks rolliks on traditsioonide ning põlvkondade vahelise sideme hoidmine, ilma milleta kaotaks kultuur oma kandva vundamendi (Kaplinski, 2004). Võib öelda, et ajaloo ei leidu kultuuri, milles puuduks traditsioonid ning nende läbi saavad omakorda mõjutatud iga kultuuri kunstid. Kultuur tugineb seega põhiväärtustel, mida väljendavad enamus kaunitest kunstidest ja teadusest kuni valitseva elulaadini. (Sorokin, 2017)

Kunstiteost saab niisiis võtta kui jälge, mis koondab kokku antud ajahetkel ühiskonnas valitsevad väärtused ja hoiakud (Panofsky, 1955, viidatud Kodres, 2017) ning kunst on oluline põhiliselt selleks, et ühendada generatsioone ja ühiskonda (Boyd, 1999). Kunst on jõudnud kogu ühiskondlikku ellu ning kõigisse tsivilisatsiooni leiutistesse; mis on ääretult oluline, kuna lisab väärtust nii inimeste ellu, kui kogu kultuurile. Kuid paraku sisaldab kaasaegne nõ meeleline kultuur ka negatiivseid mõjutegureid. Vaid lõbu ja naudingu pakkumise eesmärk võib viia nii ühiskondliku kui kultuurilise väärtuse alanemiseni. Kunst, mis kujutab reaalsust nii nagu see ilmneb meeltele, võib muutuda pealiskaudseks, kuna ei peegelda enam meeltega tajutavate nähtuste olemust. Nii aga võib kogu ühtsus ja tasakaal kunstis ja kultuuris kaduda kaosesse. (Sorokin, 2017)

Kunstiteadlane Linnar Priimägi on kirjutanud, et kultuuri hoidmisel peab teadvustama selle identiteeti ja kultuurimälu, mis saab teoks põhiliselt hariduse ja kommunikatsiooni toel; samuti, et innovatiivse kõrvale peab jääma ka konservatiivne haridus, hoides alal rahva kultuuriloolist teadvust. (Priimägi, 2010) Kultuurse inimese tunneb tema sõnul ära selle järgi, kui võrd hästi valdab ta teemasid nagu nt ajalugu, teadus ja kunst. Ainevaldkonnad, millest Priimäe hinnangul võiks haritud europlane osata kõneleda, on välja toodud tema raamatus „Eurooplase kultuuripõhi“ (Priimägi, 2010). Kogumik sisaldab hulgaliselt Euroopa

kultuuriloost pärinevaid kunsti, kultuuri-ja ajaloolisi fakte ning on kahtlemata silmaringi laiendav ja üldhariv – seetõttu sobiks kasutamiseks ka üldhariduskoolides. Seni teadaolevalt puudub paraku statistika, mis tooks välja kui suur osa eestlastest (või eurooplastest) oleksid raamatus kirjapandud teemadel ka pädevad vestlema.

Kokkuvõtlikult võib nentida, et kultuur esindab tsivilisatsiooni ning kultuuripärandi alla kuuluvad kõik kaunid kunstid, mis kannavad endas ühiskonna arenguks vajalikke sotsiaalseid rolle.

Kunsti sotsiaalsed rollid

Nagu kultuur ja ühiskond pidevalt arenevad ja muutuvad, on ka kunsti sotsiaalsed rollid olnud läbi aegade erinevad. Siiski võib öelda, et kunsti põhiliseks ülesandeks on aidata kogemusi vahendades kujundada maailma nägemise viise ja seetõttu kujutab kunst endast suurt tunnetuslikku hoiakute ja väärtuste kujundajat. Peale II maailmasõda alguse saanud kunstiteraapia, kus rakendatakse süsteemselt ja teaduspõhiselt teraapilisi loovus- ja kunstipõhiseid meetodeid ja tehnikaid, on seisukohal, et kunstil on omadus anda edasi seda, mida tihti pole võimalik sõnadesse vormida - ta on peamine vahend ideede ja emotsioonide kommunikeerimiseks ühelt inimeselt teisele. (Jones, 2005)

Moissei Kagan (1981) eristab oma teoses „Kunsti sotsiaalseid funktsioone“ *kunsti loomisprotsessi ja valminud kunstiteost*. Kunsti loomisprotsessis on oluline roll kunstniku looval kujutlusvõimel; valminud kunstiteos on aga suunatud tegelikkuse ümberkujundamisele. (Kagan, 1981) Kunsti sotsiaalsetest rollidest ühiskonnas on ülevaetlikult kirjutatud ka põhikoolile mõeldud kunstiõpikus, kus tuuakse välja, et kunst kasvatab ühiskonda, kuna kunsti abil saab inimesi suunata mõtlema ühiskondlikult tähtsatele probleemidele ja anda edasi ideaale. Samuti, et kunst sarnaneb paljuski filosoofiale, kuna üldistab vaadeldavaid nähtusi ja annab ka hinnanguid. Lisaks toob kunst inimeste ellu emotsioone - kunst ei ole reaalne elu, vaid võimalus intellektuaalseks mänguks. Taolisi ülesandeid on kunstil kahtlemata rohkem ja need erinevad ühiskonniti. (Jaama & Kütt, 1999)

39 aastat USA-s õpetajana töötanud Janis Boyd (1999) toob välja, et kunsti tuleb pidada ka majanduslikult oluliseks, kuna loovus ja innovatsioon on olulised toetajad ühiskonna sotsiaalmajanduslikus kasvus. Samuti on loomingulisus ja uuenduslikkus tähtsad nii kultuuri edendamise seisukohalt, kui ka teaduse, tehnoloogia ja tööstuse progressis. Lisaks kirjutab ta, et kunstihariduse positiivne mõju ilmneb intelligentsuse ja kognitiivsuse ning loovuse,

mõtlemise ja tegutsemisvõime arenemises; samuti tundlikkuse ning empaatia kasvus, õpetades ühtlasi tundma teisi kultuure ning mõistma erinevaid väärtusi; lisaks arenevad kunsti kaudu ka taju ja füüsilised oskused. (Boyd, 1999) Kunst on niisiis olemuselt keerukas süsteem, hõlmates nii eetikat, esteetikat, filosoofiat kui pedagoogikat; olles laiemas mõistes palju enam kui visuaalne ilu, millest küll enim kõneldakse.

Eelneva põhjal saab öelda, et kunst on läbi aegade kandnud eesmärki inimesi harida ning mõjutada mõtlemist ja tundeid ehk teisisõnu – kunsti saab pidada tugevaks psühholoogiliseks mõjutajaks. Kaasaegne kunstiteadus uurib lisaks nõ traditsioonilistele kunstiliikidele ka uudsemaid valdkondi nagu reklaam- ja massimeedia, mis on mõeldud mõju avaldama võimalikult suurele auditooriumile. (Kunstiakadeemia, 2020) Kunstikriitikud on sageli vaieldud selle üle, kuidas erinevad kunstiteosed võivad publikule psühholoogiliselt mõjuda. Neis diskussioonides arwab osa inimesi, et teatud laadi kunstiteosed mõjutavad publiku väärtushinnanguid, osa aga kaitsevad kunsti ega lase end häirida selle sisust. Kunsti üle otsustamisel peaks siiski eelnevalt juurdlema, kas teos vaid kujutab moraalselt taunitavat (nt vägivalda) või kiidab selle ka heaks. (Levinson, 2001) Linnar Priimägi on toonud välja Saksa grammatiku ja keelepsühholoogi Leo Weisgerber'i järgi nn *Terve mõistuse väärtuste tabeli*, mille kategooriate järgi saab tema sõnul hinnata nii igapäeva elu, kohtuprotsessi kui kunstiteost. Antud väärtuste alusel saab vaagida teose mõjutegurite üle, olenemata kunstiliigist ja žanrist. Weisgerber'i kategooriad on järgmised: objektiivne kohasus, ratsionaalne mõistlikkus, juriidiline seaduslikkus, ühiskondlik sobivus, seltskondlik hea toon, moraalne kõlblus ja eetiline õigsus. (Priimägi, 2019, 163-164) See, kuidas kunstiteos inimesele mõjub, sõltub siiski igaühe individuaalsest vastuvõtlikkusest ning sellest, kuidas inimene hindab eetika ja esteetika suhet.

Eetika ja esteetika on kaks omaette väärtusteooria haru, mida võib omavahel võrrelda (TÜ eetikakeskus). Filosoofiaprofessor Jerrold Levinson (2001) on arutlenud küsimuste üle, mis tekivad siis, kui need väärtusteooria harud kohtuvad – nt kas kunst võib olla moraalselt väärtuslik ja kas see üldse on kunsti hindamisel oluline. Samuti diskuteerib raamatu autor teemadel - kas kunst võib olla kaunis, maitsekas ja väga hea kvaliteediga, kuid samas ebamoraalne ning kas moraalne selgus võib saabuda kunsti kaudu. (Levinson, 2001) Uuritavad küsimused on aktuaalsed ka praegu - 20 aastat hiljem - mõeldes esteetika ja eetika probleemidele tänapäeva ühiskonnas ning arutledes kunsti sotsiaalsete rollide üle, millest üks on väärtuskasvatus.

2. VÄÄRTUSKASVATUS

Ajast aega on eriti just vanemate põlvkondade inimesed olnud arvamusel, et ühiskond on sügavas moraalses kriisis. Arengupsühholoog Thomas Lickona (2006) on omakorda tõdenud, et sellele osutavad märgid igapäevaelus - sotsiaalne ebavõrdsus, perekondade lagunemine ja elementaarse viisakuse puudumine, sh meediakanalites lokkav ebatsensuurne sõnavabadus. Televisiooni ja filmiekraanidel on võimust võtnud seksuaalkultuur, mis ajendab noori seksuaalsele tegevusele üha varasemas vanuses; levinud on ka laste seksuaalne kuritarvitamine ning vägivald sh koolikiusamine noorte hulgas - kirjeldatud ühiskondlikku kriisi teadvustades on selge, et ka kooliharidus ei saa jääda kõrvalseisjaks ja midagi tuleb olukorra muutmiseks ette võtta. (Lickona, 2006) Väärtuskasvatus, mille põhiülesanneteks on iseloomuomaduste kujundamine, loob selleks parimad võimalused.

Väärtuskasvatusega taotletakse, et inimesed oleksid väärtustest teadlikud ja iseenesestmõistetavalt nende järgi ka elaksid. Väärtuskasvatusega hariduses püütakse õpetada nii enda kui teiste väärtusi ära tundma ning nende üle arutlema; samuti peetakse vajalikuks võimaldada vouruseid praktikas harjutada, andes samas konstruktiivset tagasisidet. (TÜ eetikaveeb) „Eetilisus on inimese ning inimese, inimese ning ühiskonna teatav vahekord, mis elu käigus välja töötatakse, omandatakse eeskujude najal ja sageli valusate ning vaevaste kogemuste kaudu. Eetilisus on kõikidele võrdne eluülesanne“ (Priimägi, 2019, lk 432). Teadlik väärtuskasvatus nii kodus kui haridusasutustes on kahtlemata tõhusaimaks meetodiks, saamaks teadlikuks heast ja halvast, õigest ja valest.

Väärtuskasvatust toetavale haridusele on selge määratluse andnud kaasaegse hariduskontseptsiooni esiisa, saksa keeleteadlane Wilhelm von Humboldt, kes märkis juba pea 200 aastat tagasi, et haridus tähendab inimese kõigi jõudude stimuleerimist, arenedes seeläbi ennast ja maailma tundma õppides harmooniliseks isiksuseks, kes rikastab oma individuaalsusega omakorda inimkonda (Humboldt, 2000). Eesti seaduses defineeritakse hariduse mõistet järgnevalt: „Haridus on õppeprogrammidega ettenähtud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust ta kontrollib“ (Eesti Vabariigi haridusseadus, § 2, lõige 1). Sõna *bildung* tähendab saksa keeles nii moodustamist, kui ka kasvatamist ja kujundamist. Kasvatuslik hariduskäsitlus ei saa efektiivselt toimuda haridussüsteemis, kus valitseb nii raha kui ka õpetajate puudus ning

probleemiks on suured klassid, kus õpetajal ei jää aega tegeleda ja tähelepanu pöörata igale õpilasele individuaalselt. Hariduse kasvatuslik pool jääb ka seetõttu tahaplaanile, kui hariduse eesmärgiks peetakse põhiliselt akadeemiliste teadmiste edastamist. Väärtuspõhise kooli tähenduses on teadmised, oskused ja hoiakud kõik samavõrra olulised. (Sutrop, 2013) Eesti gümnaasiumi- ja põhikooli õppekavade alusväärtused on samad, tuginedes põhiseadusele. Ühiskonna alusväärtustena on seal kirjas nii üldinimlikud väärtused (nt ausus, hoolivus, aukartus elu ees, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) kui ühiskondlikud väärtused (nt vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus). Oluline on aga täpsemalt teadvustada, kuidas neid väärtusi kooliellu tuua nii, et need ei oleks üksnes kohustused, vaid kujuneksid iseenesest mõistetavateks väärtusteks (Kõnnussaar, 2019).

Alates 2011 aastast on Eesti põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades kirjas, et väärtused on läbivaks teemaks kogu õppekava ulatuses. Seega peaks väärtuskasvatus toimuma kõigis tundides, huvialaringides ja projektides. Lisaks peaksid väärtused peegelduma alates kooli sümbolitest kuni õpilastele antava tagasiside ning hindamiseni välja. Samuti eeldatakse, et kool toimib sünergilise kogukonnana, mille tegemistesse kaasatakse kõik sarnaseid väärtusi jagavad asjaosalised. Lisaks peaks õpilasel olema küllaldaselt võimalusi reflekteerida oma väärtuste ja valikute üle. (Schihalejev ja Pevkur, 2010) Võib öelda, et väärtuskasvatuse alased pädevused on küll laia diapasoniga, kuid siiski jätab tegelik olukord soovida nii koolide kui ka õppijatelt saadud tagasiside põhjal (Schihalejev, 2011).

Kunstihariduse võimalused väärtushinnangute kujundamisel

Pidevalt muutuv maailm nõuab ka pedagoogika eri suundadele piisavalt vabadust. Väärtuskasvatus kunsti kaasabil oleks selleks üks võimalus. UNESCO on sõnastanud kunstihariduse ülemaailmsed eesmärgid, täpsemalt on tegemist ülemaailmselt aktsepteeritud dokumendiga kunstihariduse kohta. 2010. a. toimunud UNESCO teine kunstihariduse maailmakonverents Seouli kutsus valitsusi ja kogukondi üle maailma parandama juurdepääsu kvaliteetsele kunstiharidusele. Nende poolt läbi viidud uuringud näitavad, et üks efektiivsemaid viise õpilaste õppimisse kaasamiseks on erinevate kunstivormide integreerimine õppeprotsessi. Kunsti kaudu õppimine on kogemuslik ja sensoorne, loominguline ja interaktiivne, arendades ühtlasi oskusi nagu nt meeskonnatöö, kriitiline

mõtlemine, kujutlusvõime, loovus, probleemide lahendamine, kohanemisvõime ja adekvaatne enesehindamine. Lisaks pakub kunsti kasutamine õppes õpilastele käegakatsutavaid eneseväljendusvahendeid. Konverentsi eesmärgiks oli diskuteerida oluliste küsimuste üle kunstihariduses kogu maailmas ning arutelu tulemusena leiti, et peaks kohaldama kunstihariduse põhimõtteid nii, et need oleksid abiks kaasaja maailma sotsiaalsete ja kultuuriliste väljakutsete lahendamisel. Eesmärgideni kavatsetakse jõuda erinevate strateegiate abil. Eelkõige soovitakse toetada ja suurendada kunstihariduse rolli sotsiaalse vastutuse ning ühtekuuluvuse ja kultuurilise mitmekesisuse dialoogis. Lisaks püütakse läbi kunstihariduse edendada ka võimekust reageerida ülemaailmsetele väljakutsetele; alates rahuhooldmisest kuni säästva arenguni välja. (UNESCO, 2010) Säästva arengu ehk jätkusuutliku arengu all mõistetakse sihipärast arenguteed, mis rahuldab praeguse põlvkonna vajadusi ja püüdlusi, seadmata seejuures ohtu tulevaste põlvkondade samalaadseid huve (Keskkonnaministeerium).

2018. aastal läbiviidud küsitluse abil uuriti kunstide kasutamist õppetöös. Internetiküsitlusele vastas 516 õpetajat ja koolijuhti erinevate riikide koolidest ja kooliastmetest. Uuringus osalenutest enamik olid nõus, et paljusid õpilaste arengu valdkondi saab parandada kunsti kasutamise ja projektidesse integreerimise kaudu. Osades (kuid mitte kõigis) koolides oli vastanute andmeil õpilastel võimalus lisaks tavalisele õppetööle tegeleda ka erinevate kunstiainetega, alates teatritunnist ja maalimisest kuni tantsu ja videoni. Teisest küljest esines ka palju koole, kus kunstiõpe oli vastanute andmeil vähem prioriteetne, võrreldes teiste õppeainetega ning koolivälisest tegevust toimus liiga vähe. Samuti ilmnes, et kunst on sageli integreeritud sellistesse ainetesse nagu keel ja ajalugu, kuid harvem teistesse õppeainetesse. (School Educatin Gateway, 2018)

Pedagoogid tunnevad sageli vajadust võidelda liiga kognitiivsusele suunatud riikliku õppekavaga ja tegeleda enam käitumise, distsipliini ja sotsiaalsete probleemiga. Õpetajate rolli ei saa õpilaste hea iseloomu arendamisel pidada väheoluliseks. „Õpetaja peab väärtuskasvatajana ka ise omandama väärtuspädevuse“ (Sutrop, 2012, lk 6). Väärtuste õpetajad peavad niisiis oskama aidata õpilasi jõuda iseenda sügava tundaõppimiseni, see eeldab õpetajatelt kahtlemata nii pedagoogilisi oskusi kui laialdasi teadmisi psühholoogiast. Iseenda tundmine ja austamine aitab paremini mõista ja hinnata ka teisi inimesi ning on oluline saamaks väärtustest juhitud isiksuseks.

Haridus on seega üks peamisi mehhanisme, mis paneb paika inimese uskumused ja sotsiaalsed hoiakud. Eeskujuks sobiksid Hispaania haridussüsteemi põhimõtted, mida

rakendatakse sageli kunstihariduse kontekstis. Sealses haridussüsteemis propageeritakse muuhulgas isikuvabadust, vastutust, demokraatiat, solidaarsust, sallivust, võrdsust, austust ja sellist õigusemõistmist, mis aitab ületada diskrimineerimist. Sarnased on ka Austraalia hariduse eesmärgid – arendatakse isiklikke väärtusi nagu nt ausus, vastupidavus, empaatia ja austus teiste vastu; head suhted ning kodumaa sotsiaalse, kultuurilise, keelelise ja religioosse mitmekesisuse mõistmine ning seda kõike püütakse teha niipalju kui võimalik läbi kunstihariduse. (Cabedo-Mas *et al*, 2017) Üle maailma leidub koole, kus õpetajatele on mõeldud spetsiaalseid kursuseid, mis aitavad haridusasutustes luua väärtuspõhist õppekeskkonda. Samas on selles osas veel ülemaailmselt palju teha, muutmaks edaspidised jõupingutused tõhusaks, püsivaks ja tulevikule orienteerituks (Iyer, 2013).

Väärtuskasvatus ja kunstiharidus Eestis

Ka Eesti haridussüsteemis juurutatakse järjest enam väärtustele orienteeritud õppekeskkonda - kunstiained sobivad selleks ideaalselt, olles loovusele ja uuendustele avatud. Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035 Väärtuste ja vastutuse visioonis öeldakse: „Kõige tõhusam ja süsteemsem viis tegeleda väärtuskasvatuse ja väärtusarendusega on teha seda haridussüsteemi kaudu, toetades uue põlvkonna kasvatamist ja juurutades seeläbi muutusi kogu ühiskonnas“ (Sutrop, *et al.*, 2019, lk 5).

Gümnaasiumi riiklikus õppekavas on kirjas pädevused, mida selles kooliastmes taotletakse. Üldpädevusi on kokku kaheksa ning kultuuri- ja väärtuspädevus on neist esimesel kohal. „Kultuuri- ja väärtuspädevuse all peetakse silmas nt suutlikkust hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide ja eetika seisukohast. Samuti oskust tajuda, analüüsida ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega, samuti väärtustada kunsti ja loomingut ning kujundada ilumeelt. Oluliseks peetakse hinnata ka üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ning oskust väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust, teadvustades ühtlasi oma väärtushinnanguid ja arvestada nendega otsuste langetamisel ning oskust olla salliv ja koostööaldis ning panustada ühiste eesmärkide saavutamisse“. (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2014 § 4/3/1)

Sama õppekava kunstivaldkonna juures on omakorda kirjas üldpädevuste kujundamise võimalused - kujundada kõiki üldpädevusi igapäevases õppes nii teooria kui ka praktiliste tegevuste kaudu. „Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste,

oskuste, väärtushinnangute ning käitumise kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud ja enesekehtestamisoskus loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist. Samuti on üldpädevuste kujunemisel tähtis koht kooli ja kodu koostööl”. (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2014, LISA 6, 1/4) Lisaks on dokumendis kirjeldatud lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega: valdkondadeüleseks lõiminguks on kunstivaldkonna õppeainetes palju võimalusi, sest teiste valdkondadega suhestumine ja koostöö on kaasaegsele kultuurile iseloomulik. „Kunstide aineseks on inimeseks olemine ja sotsiaalsed suhted, olles paljudes erinevates avaldumisvormides tihedalt seotud oma ajastu mõtteviisidega. Erinevate kultuuridega tutvutakse keele ja kirjanduse, võõrkeelte, sotsiaalainete, loodusainete ja kehalise kasvatus tundides, kujundatakse väärtushoiakuid ning teadvustatakse maailma kultuurilist mitmekesisust. Kunstiained keskenduvad teiste õppeainetega võrreldes kontsentreeritumalt kultuuridevahelise dialoogi mõtestamisele ja loovuse kasutamisele nüüdisühiskonna innovatsiooniallikana”. (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2014, LISA 6, 1/5) Kunstide ainevaldkonna kirjelduses öeldakse: „Kunstiaineid õpetades pööratakse tähelepanu sotsiaalsete, eetiliste ja esteetiliste väärtushoiakute kujundamisele ning toetatakse avatud ja kriitilist suhtumist erinevatesse kultuurinähtustesse”. (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2014, LISA 6, 1/3)

Kirjeldatud dokumendid annavad hea ülevaate, milliste tulemuseni peaks õpilane jõudma. Lisaks on aineõpetajate ametijuhenditesse põhiülesannetena kantud, et oma töös peab õpetaja lähtuma kooli põhieesmärkidest, suunates õpilast omandama kooli õppekava nõuetele vastavat haridust ning kujundades läbi aineõpetuse õpilase positiivset õpimotivatsiooni, eluhoiakut ja maailmavaadet. Nagu märgiti ka 2018. mais toimunud Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2020+ ekspertide avaüritusel, pole Hariduse arengukava eesmärgis aga detailsemalt kirjas, mida ja kuidas täpsemalt tuleks õpetajatel teha, et kõik mis eeldatakse, saaks ka täidetud (Haridus ja Teadusministeerium). Positiivse märgina võib välja tuua, et on algatatud hariduse, teaduse, keele- ja noortevaldkondade pikaajagset planeerimist (Haridus- ja teadusstrateegia aastateks 2020-2035). Tegu on dokumendiga, mille väljatöötamise kaasatakse ka väliseksperthe ning kannab endas visiooni ning strateegiat, mis juhinduks ühistest väärtustest ning huvidest. (Haridus ja Teadusministeerium)

2020. aasta märtsis toimunud kirjavahetuses vastas haridusteadlane Jaan Mikk küsimusele „Kui oluliseks peate erinevate kunstiliikide integreerimist teistesse ainetundidesse ja kui tähtsaks peate kunsti mõju noorte väärtushoiakute kujunemisele?“ järgvalt: „Väärtuskasvatus on läbiv teema, mida peaks silmas pidama kõikides tundides. Kunst tähtsustab neid tegevusi,

inimesi, esemeid, mida ta näitab. Eeskujul on suur mõjujõud. Ka kriitikana mõeldud tegevus võib ahvatlevaks eeskujuks saada“ (Mikk, 2020).

2019 aasta septembris andis digitaalse kirjavahetuse teel kunstiteadlane Heie Marie Treier soovitusi kunstimeediumite kasutamiseks väärtuskasvatuse osana, mille üle võiks õpilastega tundides arutleda. Pikemalt saab lugeda tema soovitusi töö lõpus olevast lisast (LISA 1). Kokkuvõtteks soovitas ta leida teemad, mis on vastavale eagrupile probleemiks ja omavad nende jaoks tähtsust: „Keskenduda sellele, millele ei leia kergelt vastuseid (kindlasti armastus ja identiteet jpm) - lähtuda sellest ning ühendada eakohased elu ülesanded ja küsimused, mille ees nad seisavad, kunstiteostega. Kunst võiks olla justkui hea ja kasulik tööriist, mis aitab mingeid vastuseid saada, õppida ja avardada silmapiiri. Ja lõpetuseks - ei tohi unustada, et Vana-Kreeka mütoloogia elab edasi kaasaja filosoofias, teaduses ja ka ärimaailmas“. (Treier, 2019)

Tõhus väärtuskasvatus koolides on õpetajatele suur vastutus, eeldades professionaalset ettevalmistust ja sellekohaseid võimeid. Seni on veel vähe kirjutatud kunstihariduse sidumisest väärtuskasvatusega ning need mis on kirjutatud, viitavad peamiselt pigem kultuuridevahelisele mõistmisele ning kultuurilise pädevuse arendamisele kui nende positiivsele kooseksisteerimisele (Cabedo-Mas, A., *et al*, 2017). Uut tüüpi hariduse andmise vajadusest on rääkinud ka endine EKA kunstihariduse professor Jan van Boeckel oktoobris 2019 toimunud EKA auditooriumi loengul. Teemaks oli „Kunsti- ja jätkusuutlikkuse haridus ebakindluse ja kliimahirmu ajastul“, mis keskendus kunstipõhistele avatud lähenemistele hariduses. Tema loengu sõnum oli, et ühiskond vajab õpetamist, mis seab esiplaanile inimeste ebakindlusega toimetuleku. Boeckel mõõnis ka, et avatud ja kaasaegsel hariduskontseptsioonil põhinevad kunstipõhised praktikad loovad selleks head võimalused. (Kunstiakadeemia, 2019)

2006. aastal osales Jan van Boeckel Briti haridusuuringute eestvedajate töörühma tegevuses, kaardistamaks STEAM (eesti keeles MATIK) hariduse rakendamise võimalusi. MATIK-õppest kirjutas lähemalt ka 08.05.2020 Õpetajate Leht. MATIK tähendab viiel valdkonnal (matemaatika, teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja kunst) põhinevat praktilist õpet ja nende ühendamist (Steam Education, 2017). Sirbile antud intervjuus märkis Boeckel nii: „Siiaamaani on kunst ja nõ teaduslikud erialad olnud kaks täiesti erinevat nähtust. Vaadates elu enda ümber, näeb aina enam kunsti ja teaduse koostöövorme - kunsti abil saab luua suurema, haaravama, täielikuma pildi maailmast“. (Porri, 2019) Muutuste vajalikkust toetab ka Elukestva õppe strateegia 2020 uuenenud õpikäsitus, mille eesmärgiks on õppijate

individuaalse ja sotsiaalse arengu toetamine. Samuti taolise õpikäsituse rakendamine kõikides haridustasemetes ja -liikides kus arendatakse nii õpioskusi, loomingulisust kui ka ettevõtlikkust. Uuenenud õpikäsitus tõdeb, et õppimise ja õpetamise meetodid peavad muutuma; eelkõige seoses globaliseerumisega. Kõikjal toimuvad muutused ja ollakse pidevas arengus – õpitakse kogu elu, inimesed on avatumad ning õppimine toimub väga erineval moel. (Eesti elukestva...) Käsikäes uuenenud õpikäsitusega ei toimu õppimine ja väärtushinnangute kujunemine üksnes kodus või koolis - väga olulist rolli etendab ka meid kõikjal igapäevaelus ümbritsev kunst, mis, nagu eelevast selgus, on psühholoogiliselt tugev mõjutaja.

Kunst kui väärtuste mõjutaja

Raamatud, filmid, muusika – ühed populaarseimad kunstiliigid on kättesaadavamad kui iial varem; reklaami- ja massimeedia on saatjaks nii nutiseadmes kui linnapildis. Kõik need meediumid kannavad endis erinevaid väärtusi – nii häid kui halbu – mis võivad mõjutada inimeste psüühikat ilma, et nad seda enestele teadvustaksid.

Alates 15. sajandist, kui saksa leidur Johannes Gutenberg leiutas trükimasina, on trükikunst teinud võimalikuks kiiresti ja suurel hulgal trükkida raamatuid. Statistikaameti andmetel oli Eestis 2015. aasta arvestusega 540 rahvaraamatukogu (kokku 360 000 lugejat), mis teeb ühe raamatukogu kohta ligi 700 lugejat. Ümardatult on 1/3 Eesti elanikest kodudes 26–100 raamatut ja 1/3 elanikest on 101–500 raamatut ning enama kui 1000. raamatu omanik on kolm % elanikest (Eesti Statistika, 2017). Alates muinasjuttudest kuni eeposteni annavad raamatud juba maast madalast edasi aegade tarkusi ning moraali- ja õpetussõnu. „Kirjandus oma parimal kujul mõjub ja mõjutab lugejat alati - peamine küsimus on, kas lugeja on valmis teatud tekste lugema või on tema elukogemus ja -tunnetus alles liiga kasin, et vaimselt mahukate tekstide tõelist väärtust ja tähendust tajuda“ (Vaino, 2016). Kahtlemata on lugemine väärtuslik – selle adumiseks peab lugeja esmalt aru saama, et raamatud võivad muuta maailma nägemise viisi ja kõigutada kogu väärtussüsteemi. Juba varakult aitab lugemisharjumusele kaasa kodune raamaturiul ja koolis motiveeriv ning inspireeriv kirjandusõpetaja. Kuna kirjandus kuulub riiklikkusse õppekavasse ja hõlmab ka kohustuslikku lugemisvara, siis võib raamatuid pidada üheks olulisimaks väärtushinnangute kujundajaks.

19. sajandi lõpust, mil prantsuse filmipioneeride vendade Lumière'de poolt korraldati esimesed filmiseansid, on kinost saanud nüüdseks üks populaarsemaid ajaveetmisviise ja

filme võib vaadata ka kodust lahkumata. Eesti kinokülastuste arv püstitas 2017. aastal rekordi ning esimest korda ületati 3,5 miljoni piir (Statistikaamet, 2018). Multitalent Imar Raag, muuhulgas ka filmistsenarist, on analüüsinud eesti filmide vaatajate arvu kategooriates, võttes aluseks EFTA (Eesti filmi- ja teleauhinnad) andmed, millest selgub, et vaatajate seas on populaarseimad ajalooline draama ja rahvuslik komöödia (Raag, 2013).

Filme vaadatakse sageli küll ajaviiteks, kuid leidub hulgaliselt ekraaniteoseid, mis omavad ka väga sügavamõttelist sisu ning on võrreldavad hea raamatuga. Ilmar Raag ja filmikriitik Tristan Priimägi on soovitanud (digitaalses kirjavahetuses) kasutada õpilaste väärtuskasvatuses järgmiseid ekraaniteoseid: *I am Sam*, (Jessie Nelson), *Princess Mononoke* (Hayao Miyazaki) ja *A Separation* (Asghar Farhadi) (Raag, 2019). Lisaks *The Other Side of Hope* (Aki Kaurismäki), A. Kurosawa, Y.Ozu, K. Mizoguchi ja H. Miyazaki filmid. Uuematest *Erilised* (O. Toledano) ja E.Nakache filmid. USA indie filmitegijatest J. Cassavetes'i ja J. Sayles'i produktsioon ning filmidest *Captain Fantastic* (M. Ross) ja *Leave no trace* (D. Granik). Multifilmidest *Inside Out* (P. Docter). Eesti filmidest - *Auk nr. 8*, *Uus maailm ja Võta või jäta*. (Priimägi, T, 2020) Pisut noorematele vaatajatele on 1995. aastal loodud *The Human Values Foundation* (fond noorte inimlike väärtuste edendamiseks ja arendamiseks) samuti välja toonud nimekirja filmidest, mida võiks kasutada väärtuskasvatuse osana (Movies for children and teens.). Taolisi nimekirju võib allikakriitiline huviline leida teisigi – nii soovituslike filmide, raamatute kui ka muusikapalade kohta.

Muusika on kunstiliik, mis nagu raamatud ja filmidki on levinud ja hõlpsalt kättesaadav paljudele. Nagu teistegi kunstiliikide puhul, võib ka muusika propageerida sageli hoopis negatiivseid moevoole. Viimase dekaadi jooksul on kogu popkultuuris üldiselt ilmnenud suunitlus väljendada väga ekspressiivselt erilaadi (vaimse)tervise hädasid ja kõike, mis taoliste probleemidega kaasneb: „Teravalt ilmneb tendents nt hiphop muusikas - USA muusik Billie Eilish'i lugude sõnad on sünged, agiteerivad, depressiivsed ja tema populaarsus ei kahtle keegi - järelikult vastavad tema laulusõnad turuvajadustele“ (Nestor, 2019). Ka rock 'n' roll on oma olemuselt olnud provokatiivne, kuid hip-hop'i, heavy metali ja paljude vägivaldsete, homofoobsete ja misogüünsete muusikavideotega ei saa seda võrreldagi. 2000. aastal müüs USA räppar Eminem ligi 8 miljonit albumit „*The Marshall Mathers*“, mille lugude sisu on häirivalt ebatsensuurne. Arvestades, et laulusõnade kahemõttelisest või ironilisest tähendusest võib olla keeruline aru saada, siis on vanematel ka raske alati jälile jõuda sellele, mida nende lapsed kuulavad. (Strasburger, 2004) Ka paljud muusikavideod, arvutimängud, reklaamid ning uusim ja kaalukaim sotsiaalmeedia sisaldavad rohkelt

problemaatilisi elemente, mille mõju noortele ei peaks alahindama ning vaja oleks uurida, kuidas erinevad kunstiliigid tundlikule eale mõjuvad.

Lähtudes töö teooriaosast, mis käsitles kunsti, kultuuri ja ühiskonna seoseid ning väärtuskasvatuse ja kunstihariduse sidumise võimalusi, saab vastata ka ühele töö uurimisküsimusele: Mil määral ja kuidas saaks läbi kunstihariduse toetada noorte väärtuskasvatust? Võttes arvesse teiste maade kogemusi ja toetudes mõjukate kunstorganisatsioonide ning ekspertide soovitudele, võib öelda, et loovam lähenemine senisele haridusele ning kunsti integreerimine teistesse õppeainetesse on väärtuskasvatusele igati toeks ning seda toetab ka uuenenud õpikäsitus. Eelnevalt uuriti muuhulgas, millised on kunsti sotsiaalsed rollid ühiskonnas ning selgus, et kunsti põhiülesandeks on aidata kogemusi vahendades kujundada maailma nägemise viise, mille põhjal võib järeldada, et kunst on psühholoogiliselt tõhus meetod mõjutamiseks ka inimeste väärtushinnanguid. Lähtuvalt eelnevast ning töö uurimisprobleemist (vajadust uurida väärtuskasvatuse ja kunstihariduse ühendamise võimalusi ning kuidas suhtub neisse teemadesse pealekasvav põlvkond) on oluline teada saada, millised kunstiliigid ja kunstiteosed noorte endi hinnangul neid kõige rohkem mõjutavad; mida nad arvavad kunsti mõjust nende väärtushinnangute kujunemisele ning mida nad oma elus hindavad. Järgnevas peatükis ehk töö uurimuslikus osas otsitaksegi vastust järgnevatele uurimisküsimustele: Millised on noorte väärtushinnangud? Mida noored arvavad kunsti mõjust nende väärtushinnangute kujunemisele?

3. METOODIKA

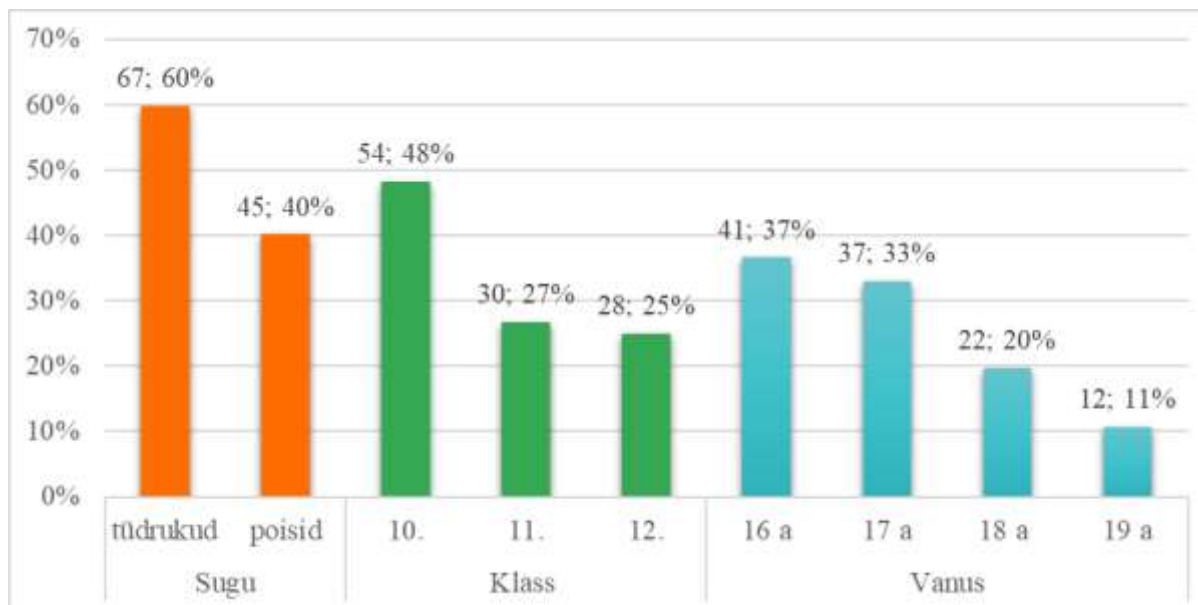
Käesolev magistritöö on olemuselt empiiriline, kvantitatiivne uurimus, mida kasutatakse erineva teabe ning arvamuste võrdlemisel. Kvantitatiivset uurimisviisi iseloomustab eesmärk saada erapooletud empiirilised andmed täpselt määratletud uuritavate kohta - uuringu materjal kogutakse meetodiga, mis võimaldab arvulisi mõõtmistulemusi (Hirsijärvi ja Huttunen, 2005). Antud magistritöö andmekogumise meetodiks on küsimustik, mis tugineb töö uurimisküsimustel ja töö teoreetilisel osal. Lisaks on töö teooriaosas kasutatud ka kvalitatiivset meetodit (intervjuud ekspertidega), saamaks teada, millised kunstiteosed võiksid väärtuskasvatust toetada. Magistritöö eesmärk on uurida, mil määral saab läbi kunsti(hariduse) toetada noorte väärtuskasvatust ning kas ja millised kunstiliigid ehk kaunid kunstid mõjutavad noorte arvates nende väärtushinnanguid; lisaks on eesmärgiks teada saada, mida noored oma elus hindavad. Eesmärgist lähtudes on püstitatud järgnevad uurimisküsimused: Mil määral ja kuidas saaks läbi kunstihariduse toetada noorte väärtuskasvatust? Millised on noorte väärtushinnangud? Mida noored arvavad kunsti mõjust nende väärtushinnangute kujunemisele? Esimesele uurimisküsimustele püütakse leida vastused töö teoreetilisest osast ja kahele teisele küsimusele töö uurimuslikus osas.

Valim

Valimi moodustamiseks kasutati ettekavatsetud ehk eesmärgipärast valimit – inglise keeles – *purposive sample*. Ettekavatsetud valim tähendab, et valim moodustatakse populatsioonist kindlate kriteeriumite alusel. (Õunapuu 2014, lk 143) Antud töö puhul lähtuti põhimõttest, et tegemist oleks Saare maakonna gümnaasiumiastmes õppivate noortega. Valimisse kuulub kaks Saaremaa suurimat kooli, mille gümnaasiumiosas õpib kokku 488 õpilast. Küsimustikule vastajaid oli kokku 112, neist 67 naissoost (60 %) ja 45 meessoost (40 %) (joonis 1).

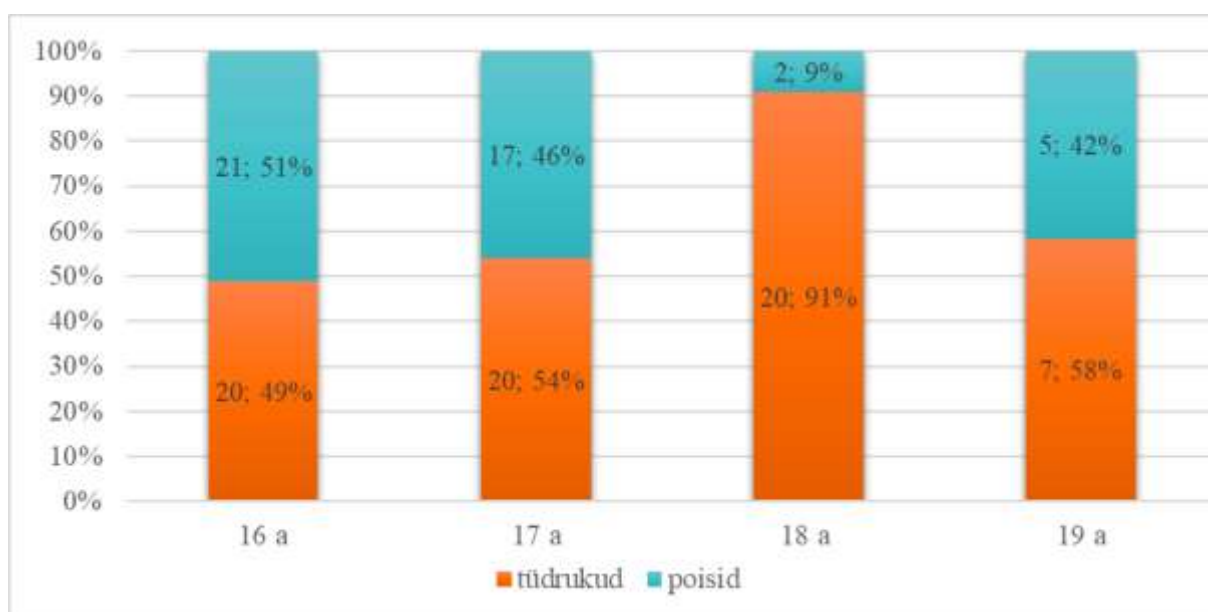
Vastanute jaotus on kooskõlas gümnaasiumiõpilaste soolise jaotusega, mille järgi jätkab gümnaasiumis haridusteed 77,9 % tüdrukutest ja 59,3 % poistest (Valk, 2016). Vastajad õppisid gümnaasiumi kõikides klassides. Kõige rohkem vastajaid oli 10-klassidest so 54 inimest ehk 48,2 % koguvastajate arvust. 30 õpilast olid 11-klassidest ja 28 õpilast 12-klassidest. 10-klasside suur vastajate hulk on seotud sellega, et ühe gümnaasiumi õppealajuhataja palus küsimustikku täita ühiskonnaõpetuse tundides, mida ta ise andis.

Lõpuklasside õpilastelt võis vähem vastuseid tulla põhjusel, et ollakse ametis kooli lõpetamisega ja lisakohustusi ei soovita sageli võtta.

Joonis 1. Vastajate arvud (sugu, klass ja vanus).

Enim vastajaid olid 16-aastased so 41 õpilast (36,6%), tüdrukud ja poisid umbes pooleks. 17-aastaseid oli 37, neist tüdrukuid pisut enam kui poisse. 18-aastaseid oli 22, nendest enamus olid tüdrukud. 19-aastaseid 12, neist tüdrukuid pisut enam kui poisse (joonis 2).

Joonis 2. Vastajate vanuseline ja sooline jaotus.

Andmekogumine

Novembris 2019 saadeti kiri kolmele Saaremaa gümnaasiumi õppealajuhatajale, milles tutvustati end, selgitati töö eesmärki ja küsimustikku ning paluti luba küsitluse läbiviimiseks. Kiri sisaldas ka küsimustiku näidist ja pöördumist lastevanematele, mis on vastavalt isikukaitse seadusele vajalik selleks, et alaealine noor võiks nende loal küsimustikus osaleda. Positiivne vastus tuli kahelt koolijuhilt. Sama kiri sai veelkord saadetud Saaremaa väikseimale gümnaasiumile, kuid kahjuks ei vastatud ka teisel katsel. Seetõttu osalesid andmekogumises kaks Saaremaa suurimat kooli, mille gümnaasiumiosas õpib kokku 488 õpilast, kellele saadeti digitaalne küsitlus detsembri alguses 2019.

Andmekogumise instrumendiks olev küsimustik (LISA 2) tugineb teooriale ja uurimisküsimustele, mis omakorda otsivad vastuseid töö eesmärgile. Kasutati *küsitlusuuringuid* st andmete kogumise moodust, millega on võimalik koguda kvantitatiivseid ehk numbritesse teisendatavaid vastuseid, mida saab statistiliselt analüüsida (Beilmann, 2020). Küsimustik koosnes kahest peamisest osast - esimene osa puudutas väärtuskasvatust ja teine osa kunstiharidust. Uuriti noorte kunstiliikide eelistusi ning konkreetseid populaarsemaid teoseid; lisaks sooviti teada, millised on noorte arvates seosed väärtuste ja kunsti vahel. Väärtuste tabelisse küsimustikus valiti õppekava alusväärtused gümnaasiumi- ja põhikooli õppekavast, mis on mõlemas õppekavas samad; lisaks Eesti ühiskonnas domineerivad väärtused Väärtusuuring Eesti 2003 põhjal (Heinla, 2004). Lisaks oli küsimuste kaudu soov välja uurida, millised on noorte hinnangud ühiskonnas domineerivatele väärtustele. Osade küsimuste koostamisel võeti eeskujuks *School Education Gateway* poolt 2018 aastal läbiviidud uuring *Poll on arts for learning*, mis uuris, kuidas suhtuvad koolitöötajad kunstiharidusse. Antud uuring valiti, et õpilaste ja õpetajate hinnanguid saaks omavahel võrrelda. Enne põhiuurimuse läbiviimist viidi läbi prooviküsitlus, mille eesmärgiks oli teada saada, kas küsimused on arusaadavad ning kas annavad vastuseid töö uurimisküsimustele. Prooviuuringus osalesid Saaremaa suurima gümnaasiumi vastutulelik õppealajuhataja ja kaks vabatahtlikku gümnaasiuminoort.

Peale testimist viidi sisse muudatused – kohendati sõnastust ning täiendati küsimustikku. Näiteks paigutati küsimused teemaplokkidesse ja osadele küsimustele vastamine muudeti vabatahtlikuks. Sõnastus tehti selgemaks ja konkreetsemaks, et instrument oleks kompaktne, kiiresti vastatav ning üheselt mõistetav, saavutamaks võimalikult minimaalne nii vastajate kui andmetöötluse poolt tehtavate vigade hulk. Samuti parandati mõned vead, mis puudutasid

digitaalse küsitluse seadistust veebikeskkonnas. Andmekogumise instrumendi küsimustest ligi pooled olid valikvastustega. Osadel küsimustel oli kasutusel Likerti skaala (*Likert scale*) ehk mittevõrdleva skaala tüüp. Sõltuvalt küsimustikest on võimalik kasutada erinevaid skaalatüüpe – nt semantiline diferentsiaalskaala, summeeritav skaala, stapeli skaala. (Beilmann, 2020). Likerti skaala sai valitud põhjusel, et see arvatakse üheks usaldusväärseimaks hoiakute mõõtmise meetodiks. Skaala määrab ära pakutud väitega vastajate nõustumise astme, aidates seeläbi hinnata vastajate hoiakuid ja seisukohti (Jamieson, 2004, lk 1217). Mõned küsimused olid ka avatud vastustega ja need olid vastajatele vabatahtlikud - neis küsiti populaarseimate kunstiliikide seast teoseid, mis on noorte arvates neid enim mõjutanud. *Google forms*'i digitaalne küsimustik saadeti koolide õppealajuhatajatele, kes edastasid selle õpilastele. Kahel korral saadeti ka meeldetuletus, kokku oli vastamiseks aega kaks kuud (12.2019 - 02.2020). Õpilasi teavitati, et neile on tagatud anonüümsus. Küsimustiku täitmisele kulus keskmiselt 15 minutit. Kokku laekus 112 vastust ehk ~ 23 % algsest valimist.

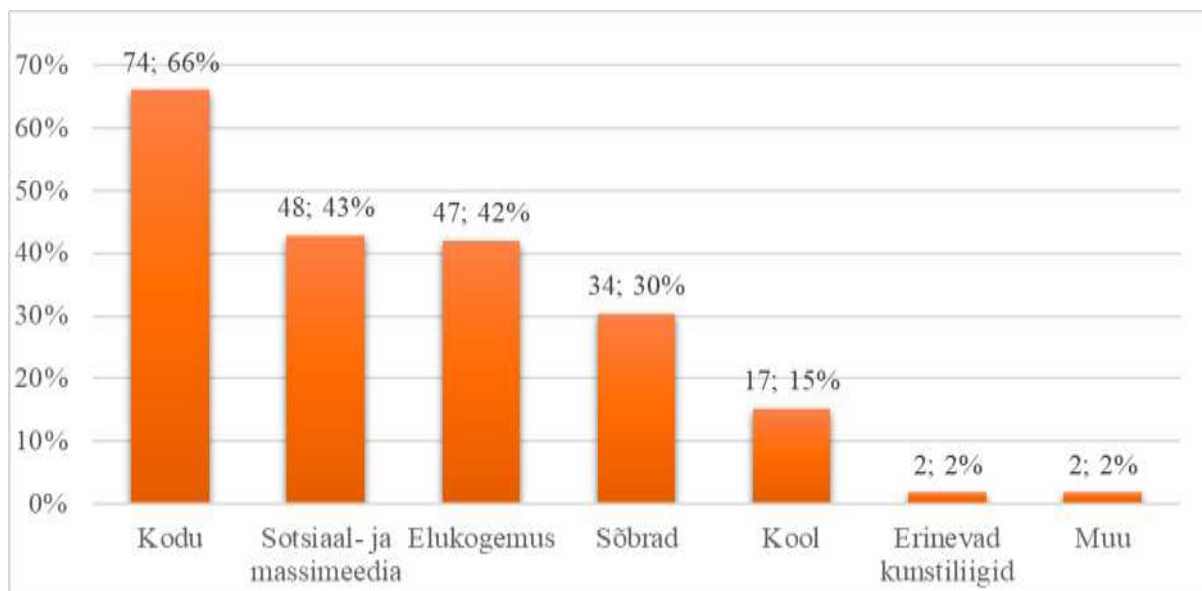
Andmeanalüüs

Saadud andmed viidi *Google form*'i platvormist üle *Microsoft Excel*'i andmetöötlustabelisse. ja kodeeriti seejärel. Alustuseks toimus andmete korrastamine, st kui vabavastuste alla oli kirjutatud vabatekst, siis tuli leida ühised nimetajad (nt kui oli kirjutatud Rock ja Rockmuusika, siis kirja läks 2 x Rock). Seejärel analüüsiti kõikide küsimuste vastuseid eraldi. Töös on kasutatud kirjeldavat statistikat, mille funktsioonideks sagedustabelid ja aritmeetiline keskmine. Valitud andmeanalüüsi funktsioonide kasuks otsustati, kuna sagedustabeleid peetakse hõlpsaimaks andmekirjelduse viisiks, mis võtab andmetabelist kokku mitmel objektil teatud väärtust esineb ehk esitab vastava sageduse. Aritmeetiline keskväärtus on omakorda kõige rohkem kasutatav näitaja statistikas. Viimase saamiseks liidetakse kokku kõikide vastajate olemasolevate tunnuste väärtused ning seejärel jagatakse kogusumma vastajate arvuga. Nii saadakse näitaja, mida saab võtta kui valdavat vastust vaatlusalusele küsimusele. (Rootalu, 2014) Iga ankeedi küsimuse vastused said töös kokkuvõtva graafika. Võib öelda, et kordusuuringuteks on informatsiooni piisavalt - meetoodika, uuringuprotseduur, instrument ja valimi kirjeldus võimaldavad vajadusel sama uuringu läbiviimist.

4. TULEMUSED

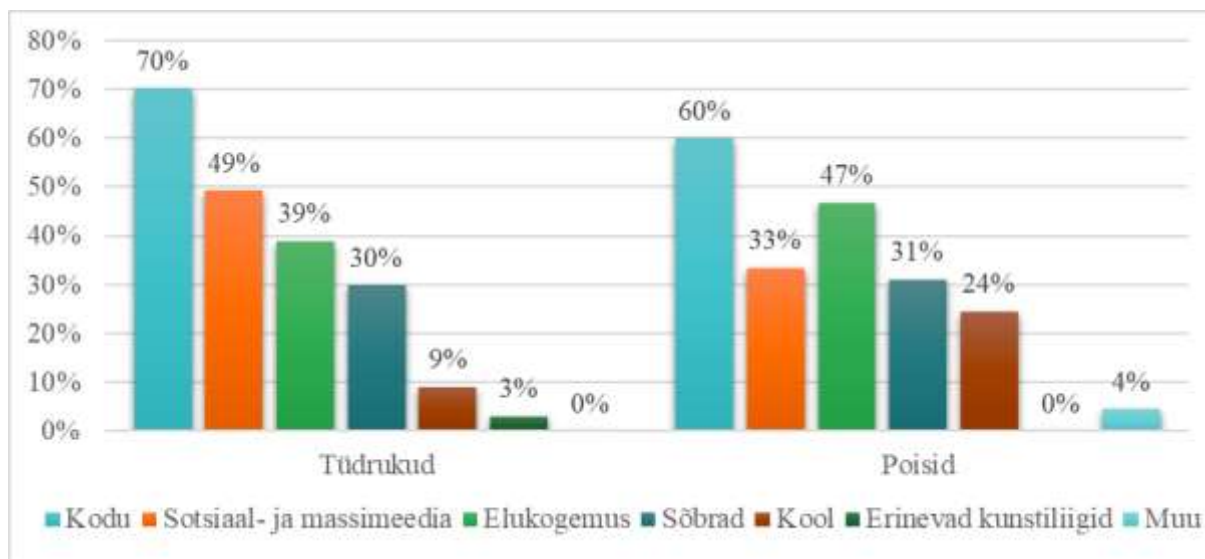
Küsimusele *Mis Sinu arvates mõjutab kõige enam noorte väärtushinnanguid?*

paluti vastus valida etteantud variantidest (6 valikut) ja lisaks oli võimalik valida ka *Muu* (paluti täpsustada). Kokku paluti märkida kaks valikut (joonis 3). Kõige enam, 74 vastust (66%) märgiti vastuseks *Kodu*. Seejärel peaaegu võrdselt märgiti *Sotsiaal- ja massimeedia* ning *Elukogemus* - numbrid vastavalt: 48 (43%) ja 47 (42%). *Sõpru* pidas väärtushinnangute mõjutajatena oluliseks 34 (30%) noort. *Kooli* märkis oluliseks 17 (15%) vastajat. *Kunsti* pidas oluliseks mõjutajaks kaks vastajat. *Muu* alla kirjutas üks vastajatest *Kired* ja üks vastaja märkis vastuseks *Tahtmine olla parem, kui sa tegelikult oled*.

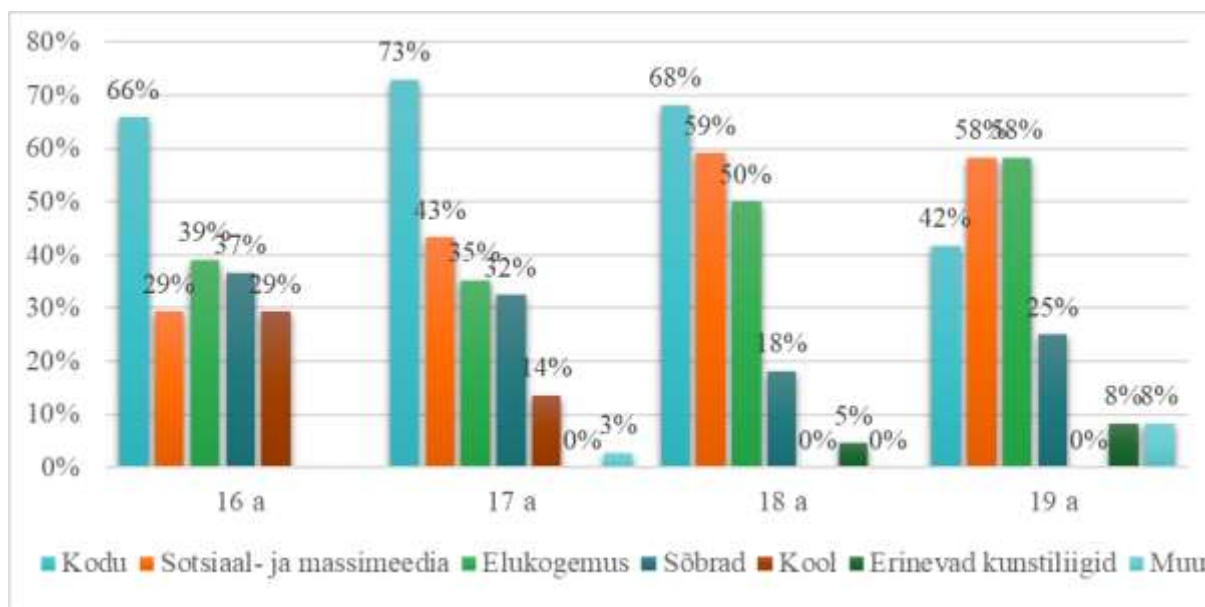
Joonis 3. Kaks olulisemat mõjutajat noorte hinnangul, vastajate arvud koguvalimist 112.

Tüdrukute vastustes on selges ülekaalus *Kodu* mõju, sellele järgnevad tugevas langevas järjestuses *Sotsiaal- ja massimeedia*, *Elukogemus*, *Sõbrad*, *Kool* ja *Kunst* (joonis 3.1). Poiste puhul on vastused jaotunud ühtlasemalt. *Kodu* oli küll kõige populaarsem, kuid mitte nii tugeva eelistusega kui tüdrukutel. Teiseks oluliselt peavad poisid *Elukogemust*, pidades seda tähtsamaks kui tüdrukud, vastupidiselt aga *Sotsiaal- ja massimeedia* mõju peetakse poiste seas väiksemaks ning sarnaseks *Sõprade* mõjule. Silma jääb ka see, et kahe populaarsema mõjutaja hulka sattus poistel *Kool* peaaegu kolm korda enam kui tüdrukutel.

Joonis 3.1. Kaks olulisemat mõjutajat noorte hinnangul, sooline jaotus.

Eriaraliste vastuseid võrreldes tuleb välja, et *Kooli* ei valinud vanemad vanuserühmad üldse ja *Kodu* pakkusid vastuseks peaaegu poole vähem 19-aastaseid võrreldes 17-aastastega (joonis 3.2). *Sotsiaal- ja massimeediat* ning *Elukogemust* peavad vanemad vanuserühmad olulisemaks mõjutajaks kui nooremad ja vaid nemad on pakkunud mõjutajana välja ka *Kunsti*. Seevastu on nooremad pakkunud vanematega võrreldes pea poole enam olulise mõjutajana välja *Sõpru*. Tulemustes joonistub välja, et täiskasvanuikka jõudnud noored tunnetavad senisest enam püüdu iseseisvuse poole.

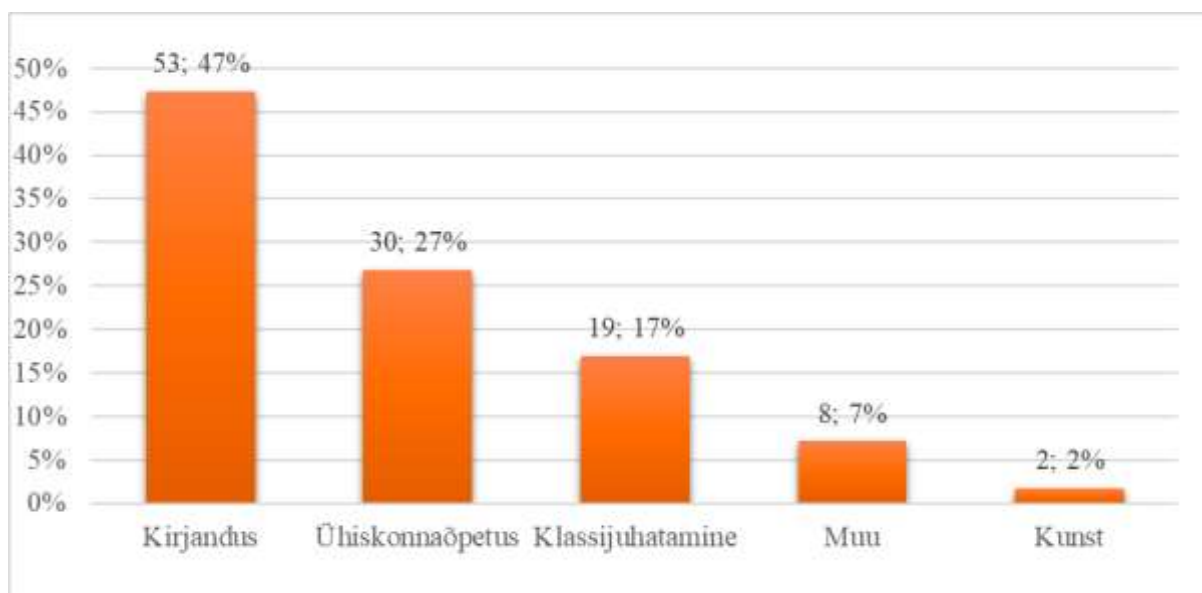

Joonis 3.2. Kaks olulisemat mõjutajat noorte hinnangul, vanuseline jaotus

Vastuste põhjal selgub ka, et *Kunsti* oluliseks mõjutajaks ei peeta. Valima pidi kaks kõige olulisemat, mis aga ei tähenda, et vastajad *Kunsti* üldse oluliseks ei peaks. Samas on oluline

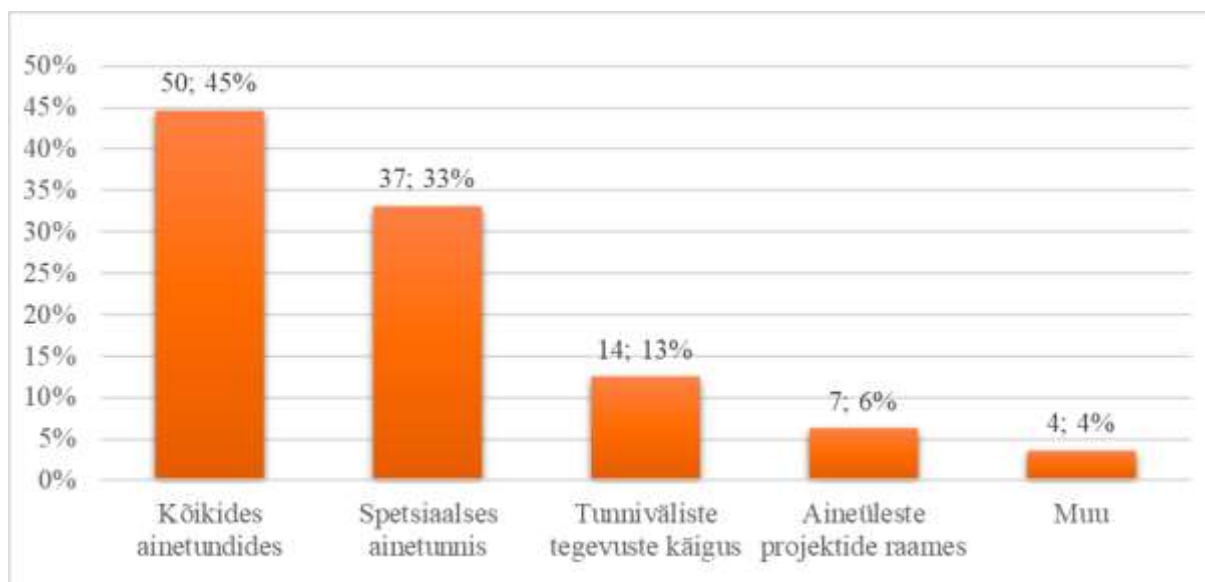
arv noori märkinud ära *Sotsiaal- ja massimeedia* ning selle kaudu puututakse vähemalt *Reklaamikunsti* kui mõjutajaga lausa igapäevaselt kokku. Lisaks tuleb välja, et noormehed peavad *Kooli* olulisemaks mõjutajaks kui tütarlapsed, mis on huvitav teadmine, arvestades, et tütarlapsed on selles vanuses sageli enam õpihimulised ja edasipüüdlikumad võrreldes noormeestega.

Seejärel uuriti *Millise aine tunnis räägitakse kõige rohkem eetikast ja moraalist*. Märkida paluti üks valik. Kõige enam märgiti ära *Kirjandust* – 53 (47%) noort, järgnes *Ühiskonnaõpetus* 30 (27%) ning seejärel *Klassijuhatamine*, mille märkis 19 (17%) noort (joonis 4). *Muu* all märgiti ära *Matemaatika* ja *Tund, kus õpetajal on raske*. Lisaks märkisid kolm inimest, et eetikast ja moraalist ei räägita kusagil ja vaid kaks vastajat märkisid, et sellest räägitakse *Eetikatumnis* – mis on väga üllatav, kuid põhjuseks võib olla, et eetikatund toimubki vaid vähestel õpilastel (vabaaine). Teiseks on see näide sellest, et õpilastel on hõlpsam valida etteantud variantide hulgast - vabavastusena pakutakse seetõttu vähem. *Kunsti* märkis ära vaid kaks inimest. Antud küsimuse kontekstis ei ole asjakohane tuua eraldi välja vastajate soolist ja vanuselist jaotust, kuna sugu ja vanus ei mõjuta ainetundide sisu. Vastuste põhjal sai kinnitust, et *Kirjanduse* tunnis tehtav raamatute (kohustusliku kirjanduse) analüüs kannab oma eesmärgi – pannes noored ühtlasi mõtlema ka eetika ja moraali üle. Seevastu sai suhteliselt vähe punkte *Klassijuhatamine*, mis peaks samuti olulist rolli mängima noorte väärtushinnangute kujunemisele.

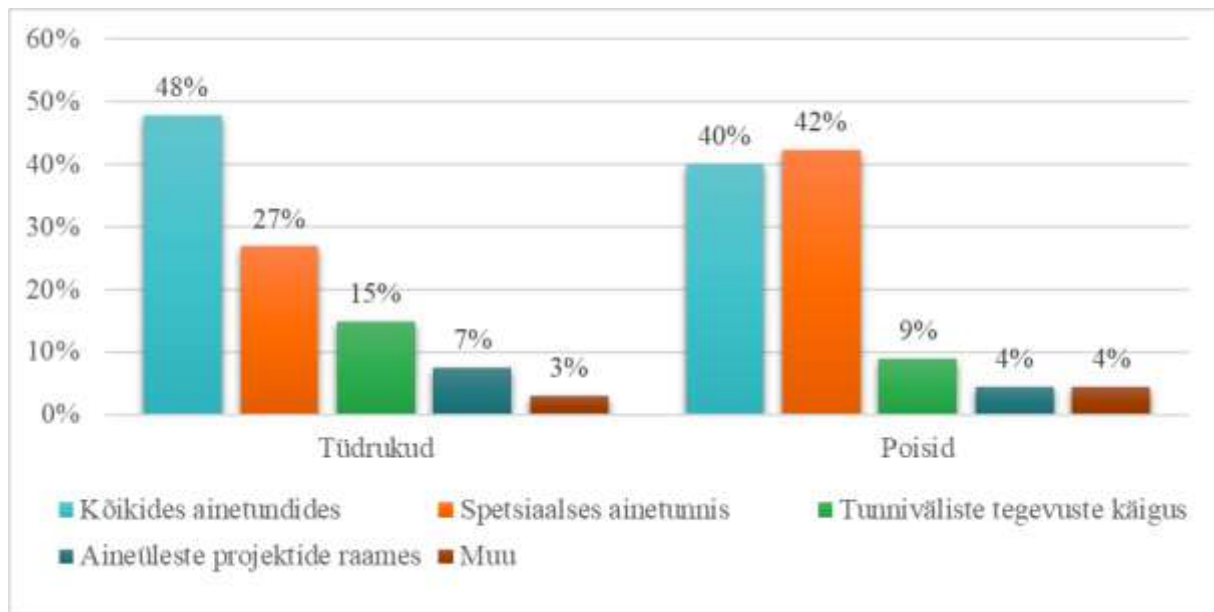
Joonis 4. Ainetund kus räägitakse kõige rohkem eetikast ja moraalist, vastajate arvud koguvalemist 112.

Järgnevalt uuriti - *Milline on Sinu arvates kõige tõhusam viis tegeleda noorte väärtuskasvatusega?* Valida paluti üks variant ja pakkuda sai ka vabavastust (*Muu*) (joonis 5). Kõige enam pakuti vastuseks *Kõikides ainetundides* - 50 (45%) noort. *Spetsiaalses ainetunnis, kus räägitakse eetikast ja moraalist* märkis ära 37 (33%) ja *Tunniväliste tegevuste käigus* 14 (13%) vastajat. *Aineülestest projektide raames* valis 7 (6%) inimest. Muu alla märgiti kahel korral *Kodu ja vanemaid*, ühel korral vastati *Eesti keeles ja kirjanduses* ning ühel korral märgiti - *Muutes kool asutuseks, mida õpilane austab*. Positiivsena võib välja tuua peaaegu poolte vastajate arvamust, et väärtuskasvatus peaks toimuma muu õppega paralleelselt ehk *Kõikides ainetundides*. Vastuste põhjal võib öelda, et noored tähtsustavad väärtuskasvatust (keegi ei vastanud vabavastuses, et seda poleks vaja, kuigi oli olemas ka see võimalus).

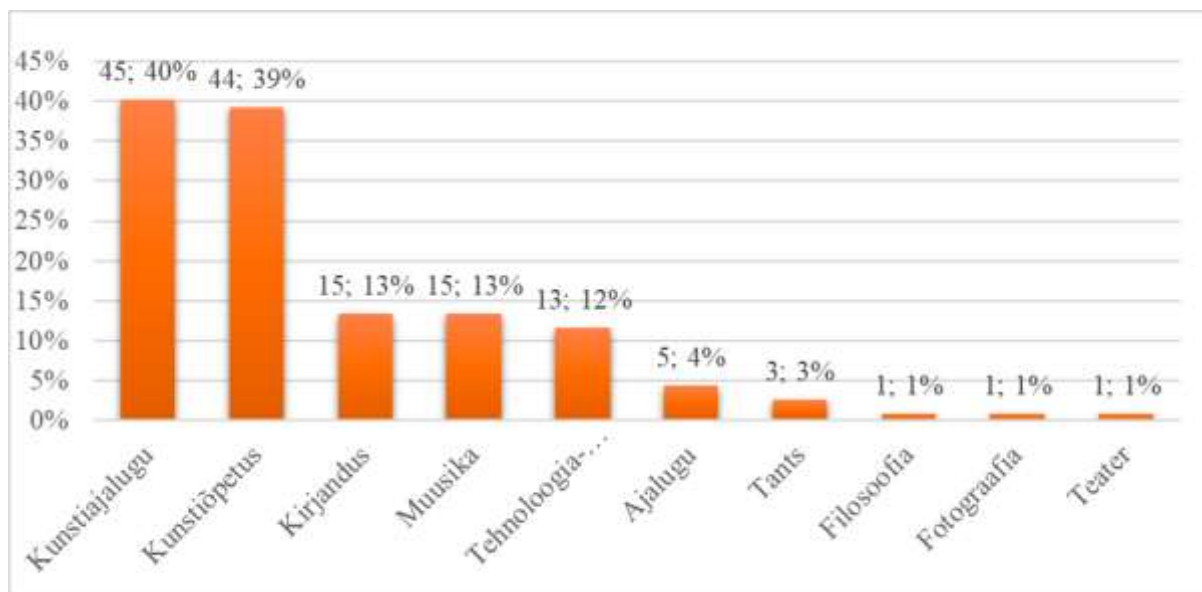
Joonis 5. Noorte arvates kõige tõhusamad viisid tegeleda väärtuskasvatusega, vastajate arvud koguvõimalimist 112.

Sugude lõikes võrreldes tuleb välja, et peaaegu pooled tütarlapsed peavad oluliseks tegeleda väärtuskasvatusega *Kõigis ainetundides* ning umbes veerand neist arvavad, et selleks oleks vaja *Spetsiaalset ainetundi*. Poiste seas oli neid, kes pidasid *Spetsiaalset ainetundi* kõige tõhusamaks 42% ehk õige pisut rohkem kui neid, kes pidasid vajalikuks sellega tegeleda *Kõigis ainetundides* (40%) (joonis 5.1). Ilmneb, et tüdrukud on poistest enam pakkunud *Tunniväliseid tegevusi* ja *Aineülestest projekte* ning poistest vähem *Spetsiaalset ainetundi*.

Joonis 5.1. Noorte arvates kõige tõhusamad viisid tegeleda väärtuskasvatusega, sooline jaotus.

Järgnev küsimus oli *Milliseid kunsti käsitlevaid kursusi oled oma koolis õppinud?* Küsimus oli vabatahtlik (sai edasi minna ilma vastamata). Vastasid 78 noort 112-st, kirjutada paluti kuni 3 erinevat kursust (joonis 6). Kõige enam kirjutati vastuseks *Kunstiajalugu* (45 korda) ja *Kunstiõpetust* (44 korda). Kolm korda vähem märgiti *Kirjandust*, *Muusikat* ning *Tehnoloogiat- ja käsitööd*. 1-5 korral kirjutati *Ajalugu*, *Tants*, *Filosoofia*, *Fotograafia* ja *Teater*. Antud küsimuse kontekstis ei ole asjakohane tuua eraldi välja vastajate soolist ja vanuselist jaotust. Küsimuse eesmärk oli välja uurida, millised kunsti käsitlevad kursused koolis toimuvad. Ilmselt oleks kasuks tulnud küsida, milliseid kunstikursusi ja huviringe koolis toimub, see andnuks ülevaatlilikuma pildi. Tõenäoliselt puudutavad üksikud vastused just kooli toimuvaid huviringe. Siit tuleb ka välja, et küsimust on võimalik mitmeti mõista ning et kunsti mõistet defineerib igaüks erinevalt – mõnele tähendab see vaid kujutavat kunsti, teisele kõike, mis seotud loominguga.

Joonis 6. Kunsti käsitlevad kursused koolis, vastuste arvud.

Seejärel küsiti - *Mida saab Sinu arvates kõige enam toetada erinevate kunstiliikidega tegelemise kaudu?* Need, mis olid vastaja arvates olulisemad, paluti märkida kõrgema hindega 7- palli skaalal, KUS 1 = *üldse mitte ... 7 = jah, väga*. Iga "hinnet" võis kasutada piiramatu arv kordi. Vastanute arvates saab kõige enam toetada *Üldist loovust ja kujutlusvõimet*, mis sai pakutud variantidest kõrgeima keskmise hinde 6 (tabel 1). Sellele järgnesid peaaegu tasavägiselt - *Käelised oskused* (keskmine 5,7), *Eneseväljendusoskus*, *Keskendumisvõime* ja *Saavutustunne- ja rahulolu* (kõigi keskmine 5,6). Kõige vähem punkte teenis *Isiklik ja sotsiaalne vastutus*, mis sai kõige enam hinnanguks ühtesid (10 korda). Üllatuseks oli, et *Vaime või füüsiline tervis* sai samuti palju hinnanguks ühtesid (kuuel korral) ning *Teiste kultuuride hindamine* (viiel korral). Ilmselt võivad vastavas eas noored olla küll teadlikud, et eriti vaimse tervise probleemide puhul on teaduslikult tõestatud erinevate kunstiliikidega tegelemise kasulikkus (erinevad kunstiteraapiad) ja üldlevinud on ka teadmine, et kunst on läbi aegade olnud universaalne keel, millega erinevad rahvad on saanud omavahel kommunikeerida ja üksteist kultuuriliselt rikastada. Kuid võrreldes muude variantidega hinnatakse neid paraku madalamalt. Viiele esimesele väitele võiks koondnimetuseks panna *Enesekohaseid oskusi täiendavad üldoskused*. Sugude lõikes võrreldes joonistub selgelt välja, et tütarlapsed on peaaegu kõikidele variantidele pakkunud kõrgemaid hindeid; samas on ka näha, et oskuste järjestus on mõlema soo puhul peaaegu sama.

Eri-aliste vastuseid kõrvutades on tabeli põhjal hästi näha, et keskmine hinnang 18-19-aastaste seas on kõrgem kui 16-17-aastaste seas.

Tabel 1. Keskmine hinnang oskustele, mida saab noorte arvates toetada kunstiga tegeledes, sooline ja vanuseline jaotus

	sugu		vanus				keskm. kokku
	poisid	tüdrukud	16	17	18	19	
Üldine loovus ja kujutlusvõime	5,7	6,1	5,8	5,9	6,3	6,1	6,0
Käelised oskused	5,3	6,0	5,4	5,8	6,2	6,0	5,7
Eneseväljendusoskus	5,2	5,9	5,2	5,5	6,3	6,2	5,6
Keskendumisvõime	5,3	5,8	5,1	5,8	5,9	5,9	5,6
Saavutustunne ja rahulolu	5,2	5,8	5,2	5,5	6,0	6,4	5,6
Iseenda parem tundmaõppimine	4,9	5,3	4,9	5,0	5,6	5,7	5,1
Sotsiaalne ja kultuuriline areng	4,9	5,1	4,9	4,7	5,5	5,9	5,0
Teiste kultuuride hindamine	4,9	5,1	4,8	4,9	5,4	5,4	5,0
Kriitilise mõtlemise arendamine	4,6	5,0	4,6	5,2	4,9	4,8	4,8
Vaimne või füüsiline tervis	4,7	4,8	4,5	4,6	5,2	5,3	4,8
Probleemide lahendamise oskused	4,7	4,5	4,4	4,5	4,9	4,8	4,6
Isiklik ja sotsiaalne vastutus	4,2	4,5	4,0	4,2	5,0	5,1	4,4

Järgnevalt küsiti *Kui oluliseks pead järgnevate kunstiliikide mõju Sinu väärtushinnangutele?* Märkida paluti 7-palli skaalal valik, kus 1 tähendas *üldse mitte* ja 7 tähendas *jah, väga*. Võttes aluseks keskmise võimaliku hinde, saab hinnangud kunstiliikidele jagada laias laastus vähem olulisteks (alla 4) ja positiivseteks (üle 4); veidi ülevaatlikuma pildi saab, kui jagada vastajate hinded kolme gruppi: oluline (6,7), keskmiselt oluline ehk neutraalne (3,4,5), väheoluline (1,2). Nagu alljärgnevast (tabel 2) näha, kujundab vastajate väärtushinnanguid enam *Muusika* (keskmine hinne 5,2). Suurimateks mõjutajateks peetakse veel *Filmikunsti* (keskmine 4,6) ja *Kirjandust* (keskmine 4,4).

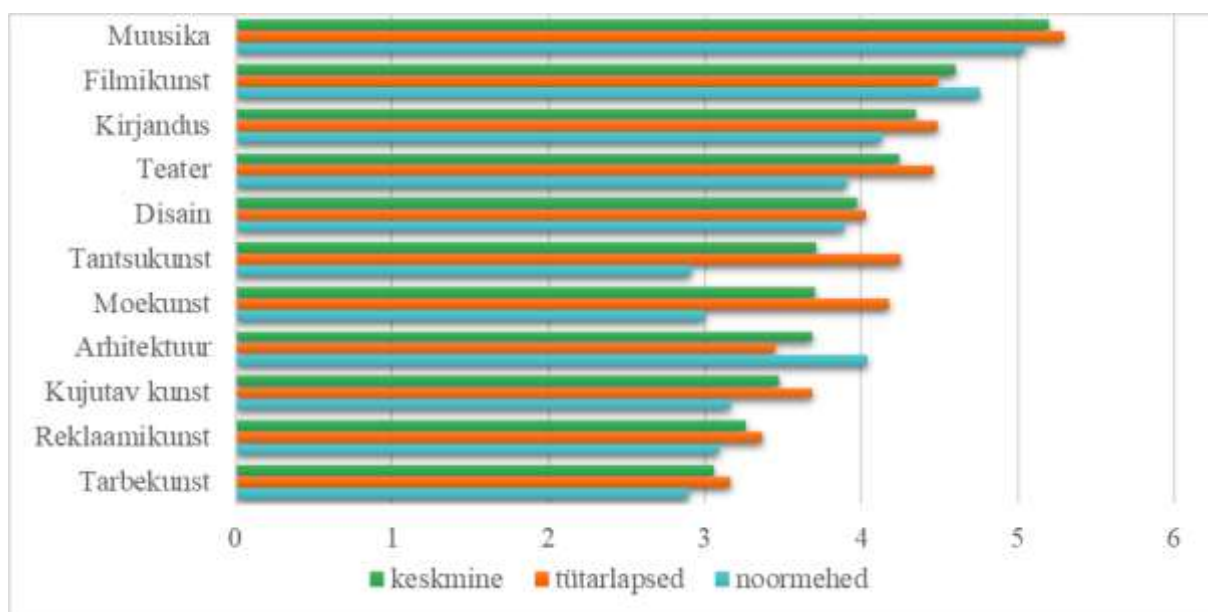
Tabel 2. Erinevate kunstiliikide mõju väärtushinnangutele (eri sugupoolte vastajate arvud kokku ja keskmised hinnangud)

	Hinnang							Keskmine
	1	2	3	4	5	6	7	
Muusika	6	5	9	16	12	33	31	5,2
Filmikunst	11	7	14	16	21	22	21	4,6
Kirjandus	8	9	18	23	21	21	12	4,4
Teater	13	10	15	17	23	24	10	4,2
Disain	14	17	14	17	20	23	7	4,0
Moekunst	20	18	15	16	17	17	9	3,7
Tantsukunst	25	12	16	18	14	12	15	3,7
Arhitektuur	22	18	16	14	13	17	12	3,7
Kujutav kunst	15	19	33	11	19	7	8	3,5
Reklaamikunst	25	19	15	23	17	11	2	3,3
Tarbekunst	28	21	16	23	14	8	2	3,1

Muusika on väärtushinnangute kujundajana oluline 57% vastajate arvates, edestades *Filmikunsti* 1/3 võrra ja *Kirjandust* poole võrra. *Teatrit* ja *Kirjandust* hinnatakse pea samaväärselt. Üllatusena on *Reklaamikunsti* mõju hinnatud väärtushinnangute kujundajana alla keskmise, st umbes samal tasemel *Arhitektuuri* ja *Kujutava kunstiga*. Viimane on saanud vastajatelt rohkelt keskmisi hindeid, mis võib tähendada, et sellesse ei oska noored kuidagi suhtuda. *Reklaamikunst* nagu *Tarbekunsti*, on kõige enam märgitud väheoluliseks mõjutajaks. Leiget suhtumist *Reklaamikunsti* näitab ka küsitluse kõige viimane küsimus - *Kui tead, siis nimeta palun Sind enim mõjutanud reklaam (id)* - kus enamus märkisid vastuseks, et reklaamid neid üldse ei mõjuta. Küsimus oli vabatahtlik ja vastuseid tuli 31. Mõningad mõjukad reklaamid siiski nimetati. Korduvalt nt kampaaniat „Kõik on erinevad, kuid sama palju inimesed“, lisaks jõuluaegseid-, söögi- ja valimisreklaame. Väheste vastuste põhjuseks võib olla see, et kui konkreetset näidet küsida, ei pruugi vastajatel kohe midagi pähe tulla. Võib arvata, et paljudel ei olnud käepärast näidet võtta (ei tulnud meelde), kuid siiski ollakse reklaamikunstist kui psühholoogilisest mõjutajast teadlikud.

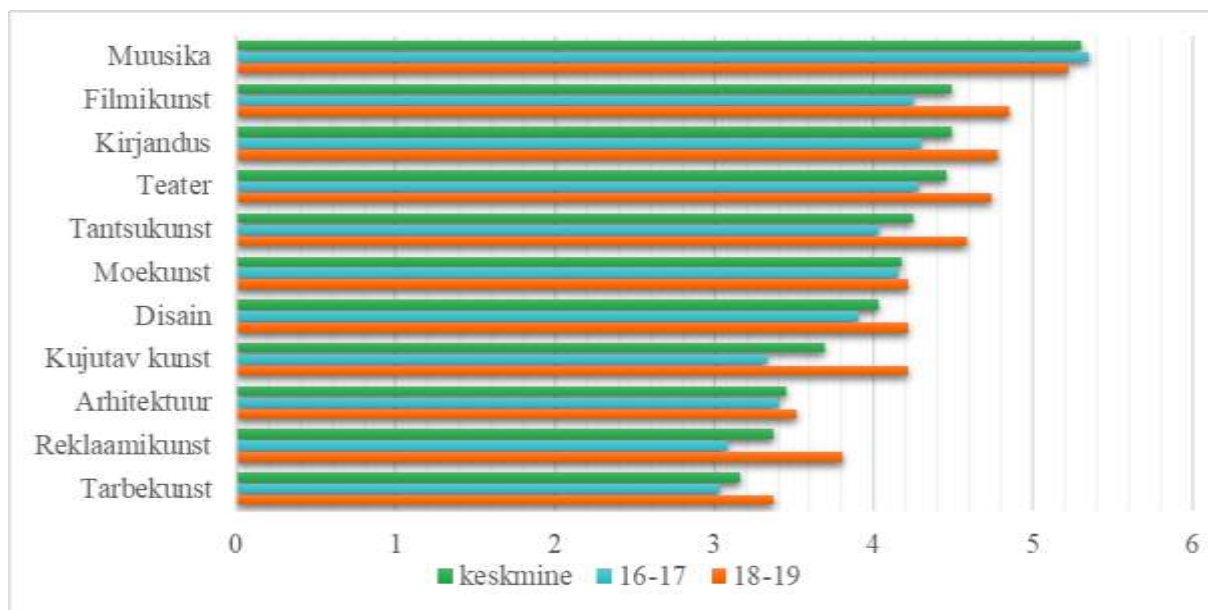
Umbes poolte vastajate neutraalne hinnang *Kujutavale*, - *Reklaami*, - ja *Tarbekunstile* võib näidata esiteks seda, et nimetatud kunstiliigid ei oma noorte seas tähtsust väärtushinnangute kujundajana. Teiseks võib ka olla, et ei olda neist teemadest üldse huvitatud (ei positiivse ega negatiivse poole pealt). Või ollakse vägagi huvitatud mingist kunstiliigist (näiteks moekunstist), aga väärtuste kujundajaks seda ei peeta.

Soolises jaotuses andsid noormehed kõigi kunstiliikide mõjukuse keskmiseks hindeks 3,53 ja tütarlapsed 4,04. Seega hindavad viimased kunste väärtushinnangute kujundajana pisut kõrgemalt. Samas on ka võimalik, et poisid lihtsalt jagavadki punkte tagasihoidlikumalt kui tütarlapsed. Positiivse hinnangu (5-7) on kunsti mõjule andnud 22% noormeestest ja 40% tütarlastest, nn. Madala hinnangu (1-3) kunsti mõjule on andnud 44% noormeestest ja 34 % tütarlastest. Ei ole üllatus, et tütarlapsed hoolivad poistest tunduvalt rohkem *Moekunstist* ja *Tantsimisest* ja noormeestele kui potentsiaalsetele ehitajatele pakub enam huvi *Arhitektuur* (joonis 7).

Joonis 7. Keskmine hinnang kunstiliikide mõjule väärtushinnangutele, sugude lõikes.

Kui antud küsimuse põhjal teha järeldusi lähtudes sellest, et alles 18 aastaselt on (EV seaduste kohaselt) inimene saanud teovõimeliseks, nõ vabaks vanemate hooldusõiguse alt; siis võib küsitlusele vastanud jagada ka kahte gruppi : „lapsed“ 16-17 ja „täiskasvanud“ 18-19 (joonis 8).

Joonis 8. Keskmine hinnang kunstiliikide mõjule väärtushinnangutele, vanusegruppide lõikes.

Tulemusi võrreldes saab teha kaks järeldust: 1) täisealised noored hindavad kõiki kunstiliike peale *Muusika* oma väärtushinnangute kujundajana kõrgemalt kui nooremad 2) eriti suur erinevus on suhtumises *Kujutavasse- ja Reklaamikunsti*, mis 16-17 aastaste jaoks tundub suhteliselt ebaolulisena.

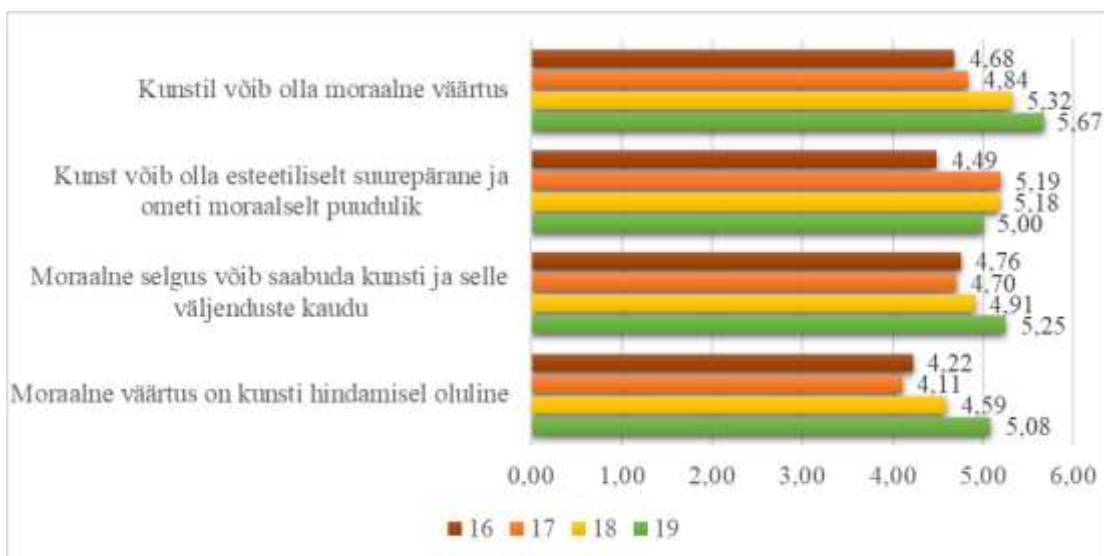
Järgnevalt esitati rida väiteid ning paluti märkida, kui võrd igapähega neist nõustutakse. Märkida paluti 7-palli skaalal valik, kus 1 tähendas *üldse mitte* ja 7 tähendas *jah, väga* (joonis 9). Kõige kõrgema keskmise hinde (4,96) sai väide *Kunstil võib olla moraalne väärtus*, sellest võib järeldada, et vastajad peavad võimalikuks kunsti kaudu edasi anda moraalset väärtusi. Seejärel hinnati 24 korda maksimumi vääriliseks väidet - *Kunst võib olla esteetiliselt suurepärase ja ometi moraalselt puudulik*. Tulemus näitab (keskmine 4,91), et noored ei pea eriti oluliseks teha vahet moraalsel ja mittemoraalsel kunstil. Väide *Moraalne selgus võib saabuda kunsti ja selle väljenduste kaudu* sai samuti suhteliselt kõrge keskmise hinde, mis tähendab, et kunst võib olla noorte arvates heaks abivahendiks moraalsete väärtushinnangute kujundamisel. Kõige vähemaga hinnati väidet - *Moraalne väärtus on kunsti hindamisel oluline*. See on tähelepanuväärne, kui arutleda kunsti mõju üle väärtushinnangutele, sest tuleb välja, et noored ei pea eriti oluliseks teha vahet moraalsel ja mittemoraalsel kunstil. Ehk teisisõnu - noored ei hinda ebamoraalset kunsti vähem väärtuslikuks kunstiks. Samas hindasid tütarlapsed kõiki väiteid kõrgemalt (joonis 9.1) ja ka erialiste vastuseid kõrvutades ilmneb, et 18-19-aastased andsid kõrgemaid ning 16-17 aastased madalamaid hindeid (joonis 9.2). Johtuvalt eelnevast saab öelda, et vanuse kasvades ja küpsuse saabudes hindavad noored oma vaated esteetika-eeetika suhetes ümber.

Joonis 9. Keskmised hinnangud kunstile ja moraalile, koguvaim

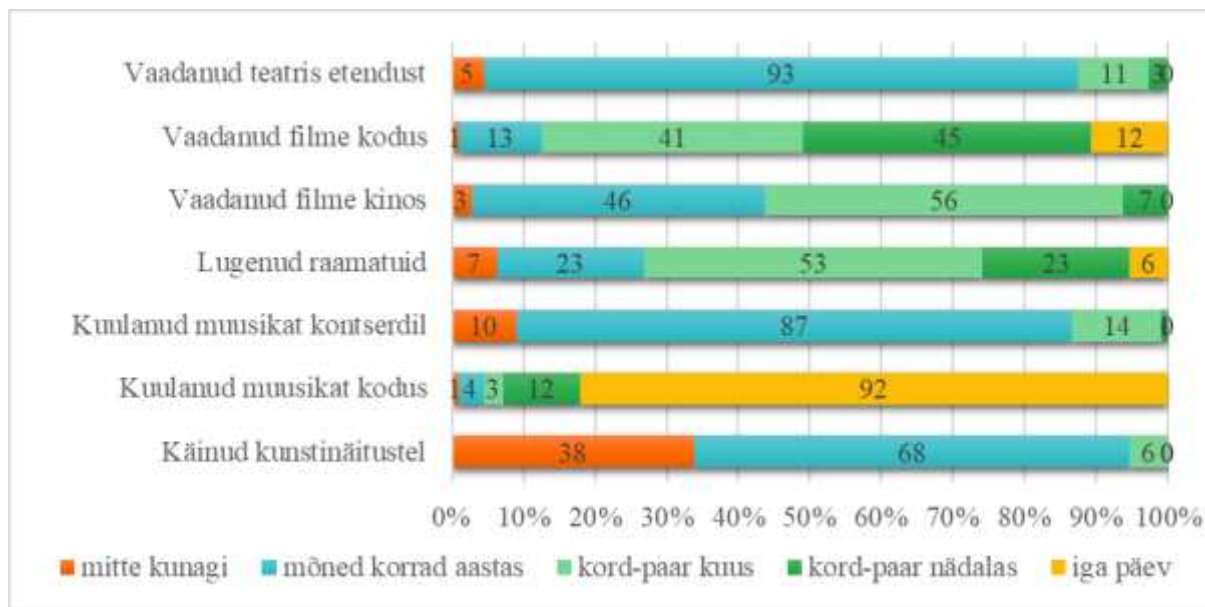

Joonis 9.1. Keskmised hinnangud kunstile ja moraalile, sooline jaotus

Joonis 9.2. Keskmised hinnangud kunstile ja moraalile, vanuseline jaotus

Seejärel uuriti - *Kui tihti Sa oled viimasel aastal...?* (joonis 10). Tulemustest selgus, et kõige enam tunnevad noored huvi muusika kuulamise vastu – 92 (82%) noort iga päev ja 12 (10%) noort kord-paar nädalas). Seejärel paelub noori filmide vaatamine - kodus vaatab filme iga päev 12 (10%) ja kord-paar nädalas 45 (40%) noort. Kinos käib kord-paar nädalas 7 (6%) ja kord-paar kuus 56 (50%) noort. Järgmiseks huvitab noori lugemine - 6 (5%) noort loevad iga päev ja kord-paar nädalas 23 (20%), kord-paar kuus 53 (47%) vastanutest. Samas võib öelda, et noored käivad rohkem teatris kui kunstinäitustel – teatris käib mõned korrad aastas 93 (83%) noort, aga kunstinäitustel vaid 68 (60%) vastajat, lisaks on tähelepanuväärne, et 38 (33%) noort pole üldse näitustel käinud. Siit võib järeldada (nagu ka eelnevalt selgus), et kujutavat kunsti ei peeta enamuse noorte seas oluliseks, kuid rohkelt tegeletakse nende huvidega, mida eelnevalt hinnati kui väärtushinnanguid enim kujundavad kunstiliigid. Antud küsimuse puhul ei hakatud eraldi välja tooma sugupoolte ja erialiste vastuseid; seevastu uuriti täpsemalt (vt edaspidi), millised on noorte lemmik muusika-, filmi- ja kirjandusžanrid ning lemmikteosed.

Joonis 10. Erinevate huvidega tegelemise sagedus (vastajate arvud koguvalemist 112)

Järgnevalt küsiti - *Kui olulised on Sulle järgmised väärtused?* Märkida paluti 7-palli skaalal valik, kus 1 tähendas *üldse mitte* ja 7 tähendas *jah, väga* (tabel 3). Selgus, et enim väärtustatakse noorte seas *Vabadust*, mis sai kokku keskmiselt 6,5 palli. Järgnesid väikeste vahedega *Lähedased ja sõbrad*, *Lugupidamine enda ja teiste vastu*, *Perekond* ja *Õigus*. 4-5 vahel oli keskmine hinne järgnevatel väärtustel – *Lapsed*, *Kutsetöö*, *Väline ilu* ja *Aukartus elu ees*. Ühiskondlikud väärtused asetsesid edetabeli keskel või pigem lõpupoole. Kõige väiksem oli keskmine hinne *Patriotismil*. Üllatuseks oli, et *Lapsed* märgiti 9-korral vaid ühe

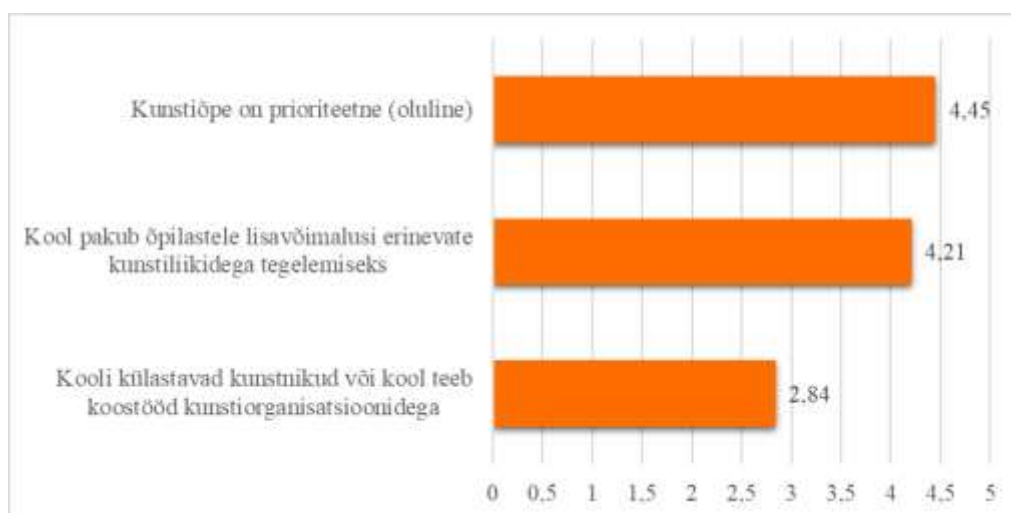
punktiga ja *Aukartus elu ees* 8-korral. Samuti üllatas, et *Austus emakeele ja kultuuri vastu* sai viiel korral miinimumhinde. Ka *Kultuurilise mitmekesisuse* ja *Patriotismi* koha pealt võib välja tuua, et anti palju madalaid hinnanguid. Sugude lõikes võrreldes on näha, et tütarlapsed on andnud peaaegu kõigile väärtustele ca 0,5 punkti rohkem kui noormehed. Samaväärselt hinnatakse *Välist ilu* ja *Patriotismi* ning *Sooline võrdõiguslikkus* on saanud neidudelt keskmiselt 6,1 ja noormeestelt 5 punkti. Erialiste vastuseid kõrvutades ilmneb, et 16-aastased peavad *Välist ilu* vanematest eakaaslastest olulisemaks. Suuremad erinevused on näha ka võrreldes 19-aastaste vastuseid nooremate eakaaslastega. Näiteks on saanud neilt enam punkte *Austus*, *Austus emakeele- ja kultuuri vastu* ning *Aukartus elu ees*. Seega võib öelda, et juba mõne aasta lõikes ehk küpsuse saabudes noorte väärtushinnangud muutuvad.

Tabel 3. Keskmine hinnang väärtuste olulisusele, sooline ja vanuseline jaotus

	sugu		vanus				kesk. kokku
	tüdrukud	poisid	16	17	18	19	
Vabadus	6,7	6,3	6,3	6,7	6,6	6,8	6,5
Lähedased/sõbrad	6,6	6,2	6,6	6,2	6,3	6,7	6,4
Lugupidamine enda ja teiste vastu	6,5	6,1	6,3	6,2	6,3	6,8	6,3
Perekond	6,4	6,1	6,3	6,2	6,5	6,3	6,3
Õigus	6,5	6,1	6,1	6,4	6,5	6,5	6,3
Tervis	6,5	6,0	6,2	6,1	6,5	6,7	6,3
Vastutustundlikkus	6,4	5,8	6,0	6,1	6,5	6,6	6,2
Inimväärikus ja inimlikkus	6,4	5,8	6,1	6,1	6,3	6,3	6,2
Puhas loodus	6,3	5,9	6,1	6,0	6,6	5,9	6,1
Austus	6,3	5,8	6,0	6,0	6,1	6,9	6,1
Hoolivus	6,3	5,7	6,0	5,9	6,3	6,2	6,1
Vaheldusrikas elu	6,2	5,8	6,1	5,9	6,1	6,2	6,0
Vaimne enesetäiendamine	6,2	5,6	5,7	5,9	6,5	6,1	6,0
Sallivus	6,2	5,4	5,6	6,0	6,4	5,8	5,9
Majanduslik heaolu	5,7	5,6	5,9	5,6	5,7	5,1	5,7
Sooline võrdõiguslikkus	6,1	5,0	5,8	5,6	6,0	4,9	5,7
Füüsiline vormisolek	5,7	5,5	5,6	5,4	6,0	6,0	5,7
Õiguspõhisus	5,8	5,3	5,4	5,7	5,9	5,6	5,6
Keskkonna jätkusuutlikkus	5,9	5,1	5,5	5,5	6,0	5,3	5,6
Omalooming	5,7	5,4	5,5	5,3	6,0	5,8	5,6
Maailma sündmustega kursis olemine	5,4	5,1	5,5	4,9	5,3	5,7	5,3
Demokraatia	5,6	4,8	4,9	5,4	5,8	5,5	5,3
Kultuuriline mitmekesisus	5,6	4,6	5,0	5,2	5,6	5,2	5,2
Ühiskondlik tegevus	5,4	4,8	5,3	5,0	5,2	5,3	5,2
Austus emakeele ja kultuuri vastu	5,4	4,7	5,0	5,0	5,0	6,1	5,1
Lapsed	5,0	4,8	5,1	4,8	4,7	5,5	5,0
Kutsetöö	5,1	4,8	5,0	4,5	5,1	5,8	5,0
Väline ilu	4,9	4,9	5,1	4,9	4,7	4,7	4,9
Aukartus elu ees	4,7	4,4	4,5	4,1	4,7	6,3	4,6
Patriotism	4,4	4,5	4,4	4,5	4,3	4,5	4,4

Tabeli keskmistest hinnangutest võib järeldada, et noored hindavad kõrgelt vabadust, aga ei tähtsusta patriotismi st vabadus ei tähenda nende jaoks isamaalisust, (mis omakorda tähendab eestlastele ka vabariiklust). Samuti võib öelda, et pigem väärtustatakse individualistlikke kui ühiskondlikke väärtusi. Seda tõika toetab ka teooria, mis ütleb, et inimeste väärtustes kajastuvad põlvkondlikud vahed: kui noortele on tähtsad ennekõige individuaalse eduga seotud väärtused (nt eneseteostus ja huvitav elu), siis vanemaealistele on olulisem just turvatunne ning stabiilsus (Inimõiguste keskus, 2019).

Järgnevalt uuriti, kuidas hindavad noored nende kooli poolset suhtumist kunsti; küsimus oli järgmine: *Mil määral kehtivad järgmised väited Sinu kooli kohta?* Märkida paluti 7-palli skaalal valik, kus 1 tähendas *üldse mitte* ja 7 tähendas *jah, väga* (joonis 11). Antud küsimuse kontekstis ei ole asjakohane tuua eraldi välja vastajate soolist ja vanuselist jaotust. Väide *Kunstiõpe on prioriteetne*, sai keskmiseks hindeks 4,45, kuna hinne on suhteliselt kõrge, siis saab järeldada, et enamuse õpilaste arvates panustatakse kunstiõppesse piisavalt. Väide *Kool pakub õpilastele lisavõimalusi erinevate kunstiliikidega tegelemiseks* sai keskmiseks hindeks 4,21 – seega on noored kooli pakutavaga üldiselt rahul. Väitele *Kooli külastavad kunstnikud või kool teeb koostööd kunstiorganisatsioonidega* (keskmine 2,82) andis suur osa vastuseks miinimumpallid, siis siit võib järeldada, et noorte arvates ei pea koolid kunstihariduse edendamiseks vajalikuks teha koostööd kunstike ja kunstiorganisatsioonidega. Põhjuseks võib kahtlemata olla, et selleks puuduvad piisavad ressursid.

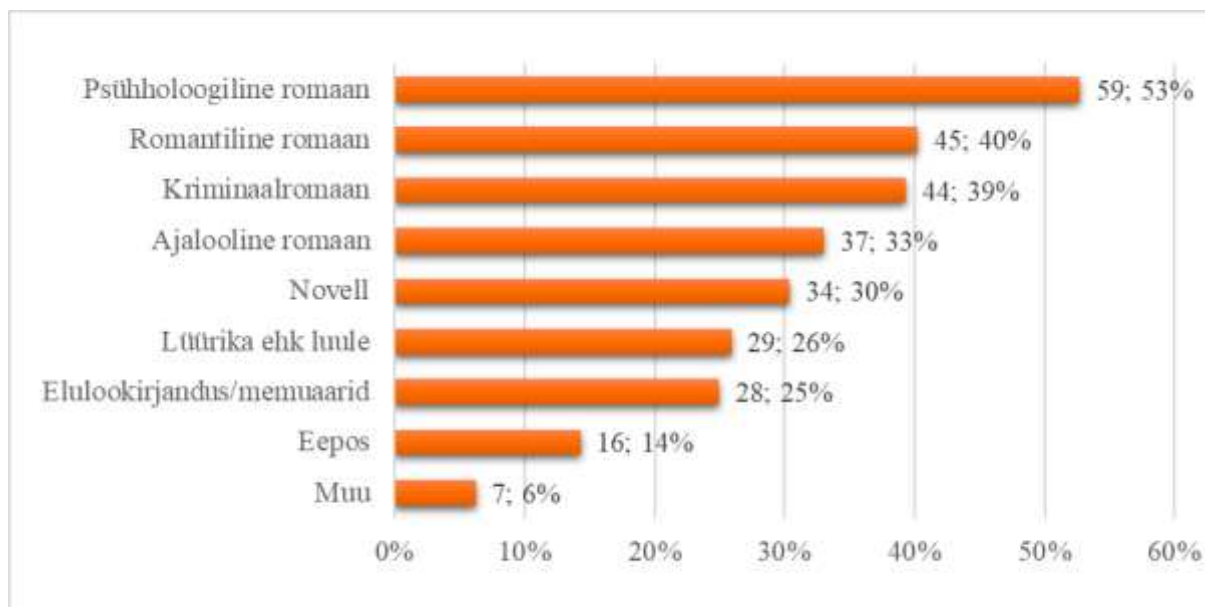
Joonis 11. Koolipoolne suhtumine kunsti noorte arvates (keskmised tulemused)

Järgnev küsimus oli: *Kui oluliseks pead erinevate kunstiliikide mõju (kokku) enda väärtushinnangute kujundajana?* Märkida paluti 7-palli skaalal valik, kus 1 tähendas *üldse mitte* ja 7 tähendas *jah, väga* (tabel 4). Keskmise hinne tuli 3.8. Võttes aluseks keskmise võimaliku hinde, võib ülevaatlikuma pildi saamiseks jagada vastajate hinded kolme gruppi: oluline (6,7), keskmiselt oluline ehk neutraalne (3,4,5), väheoluline (1,2). Analüüsisid hinnanguid kunstile väärtushinnangute kujundajana, saab järeldada: enamik vastanutest (2/3 ehk 74 noort) suhtub kunstisse pigem neutraalselt, viiendik (20% ehk 22 noort) peab kunsti ebaoluliseks ja vaid 14% vastanutest (16 noort) on kunsti pidanud enda jaoks oluliseks väärtushinnangute kujundajaks. Sugude lõikes võrreldes on näha, et neidude keskmine hinne on kõrgem kui noormeestel, lisaks on nad rohkem andnud nõ positiivseid hindeid. Erierialiste vastuseid kõrvutades selgub, et kõige kõrgemalt hinnatakse kunsti mõjukust 18-aastaste hulgas ja kõige vähem 16-aastaste seas. Kokkuvõtlikult võib öelda, et suhtumine kunsti kui väärtushinnangute kujundajasse on pigem skeptiline. Tulemused on täpselt samad nagu küsimuses, kus uuriti eraldi iga kunstiliigi mõju väärtushinnangutele.

Tabel 4. Keskmise hinnang erinevate kunstiliikide kogumõjule väärtushinnangutele, sooline ja vanuseline jaotus

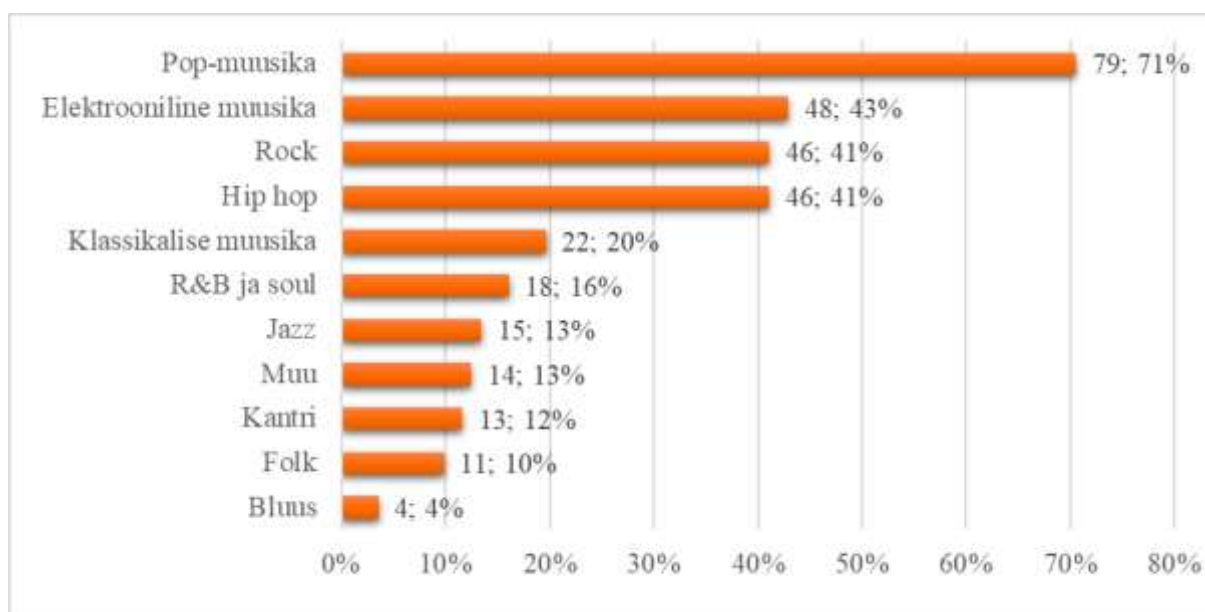
		Hinnang							Keskmine
		1	2	3	4	5	6	7	
Sugu	Tüdrukud	5	7	11	17	14	10	3	4,0
	Poisid	4	6	10	15	7	3	0	3,5
Vanus	16	3	6	12	11	6	2	1	3,5
	17	3	5	4	15	7	2	1	3,8
	18	2		2	5	6	6	1	4,6
	19	1	2	3	1	2	3		3,8
Kokku		9	13	21	32	21	13	3	3,8

Järgnev küsimus oli *Millised on Sulle olulisemad kirjandusžanrid?* Märkida paluti 3 olulisemat (joonis 12). Enim vastuseid kogus *Psühholoogiline romaan* (59 in ehk 53%), sellele järgnesid kahanevas järjestuses *Romantiline romaan*, *Kriminaalromaan*, *Ajalooline romaan*, *Novell*, *Lüürika ehk luule*, *Elulookirjandus/memuaarid* ja *Eepos*. Ülejäänud pakutud kirjandusžanrid (*Muu*) osutusid valituks ühel-kahel korral; kahel korral märgiti ära *Ulmekirjandust*, ühel korral: *Ilu*, *-Teadus*, *- Noorte*, *- Õudus*, *- ja Kristlikku kirjandust*. Antud küsimuse puhul ei hakatud eraldi välja tooma sugupoolte ja erialiste vastuseid; seevastu uuriti täpsemalt, millised on noorte lemmikraamatud. Vabatahtlikult oli võimalus vastata küsimusele - *Kui tead, siis nimeta palun Sind enim mõjutanud raamatud (võimalusel koos autoriga)*. Vastas 49 inimest ja üldjuhul vastati korraga mitu raamatut. Nimistus (LISA 3) osad raamatud kordusid ja mõned nimetatud kuuluvad ka kohustusliku kirjanduse hulka. Mõned vastajad nentisid, et raamatud pole neid mõjutanud või nad ei tea, kas on neid mõjutanud. Nimekirja põhjal ilmneb samuti, et kõige enam loetakse psühholoogilist kirjandust.

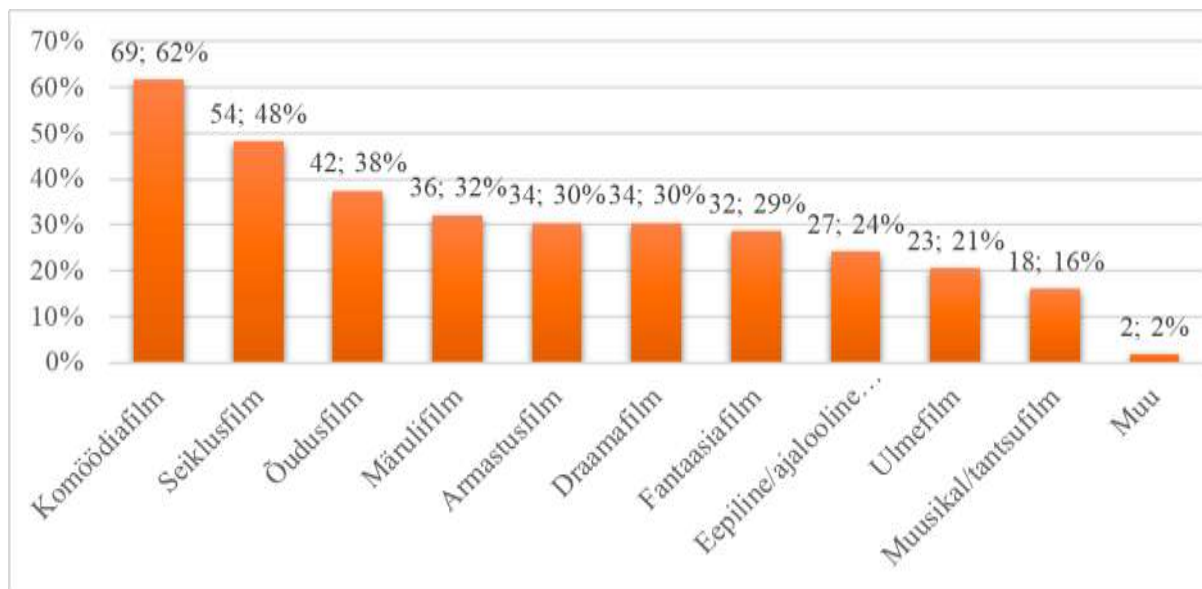
Joonis 12. Olulisemad kirjandusžanrid (vastajate arvud koguvalimist 112)

Järgmine küsimus oli *Milliseid muusikastiile eelistad kuulata?* Paluti märkida kolm olulisemat stiili (joonis 13). Vastanutest 79 in (71%) nimetasid ülekaalukalt esmaseks valikuks *Popmuusika*, sellele järgnesid peaaegu võrdselt *Elektrooniline muusika* (43%), *Rock* (41%) ja *Hip hop* (41%). Vähem populaarsed on *Klassikaline muusika*, *R&B ja soul*, *Jazz*, *Kantri ja Folk*. Kõige vähem kuulavad noored *Bluusi*. Ülejäänud pakutud variandid (valik *Muu*) - *Retro*, *Metal*, *Räpp ja Akustiline muusika* said igaüks 1-3 häält. Antud küsimuse puhul ei hakatud eraldi välja tooma sugupoolte ja erialiste vastuseid; uuriti aga, millised on noorte lemmik muusikapalad. Vabatahtlikult oli võimalus vastata küsimusele - *Kui tead, siis nimeta palun Sind kõige enam mõjutanud muusikapalad (võimalusel koos esitajaga)*. Vastajaid oli kokku 49. Nimekiri mõjukatest muusikapaladest (LISA 4) näitab, et enamus nimetatud muusikapaladest on välismaised ja kõige rohkem kuulatakse ka nimekirja põhjal tõepoolest popmuusikat.

Joonis 13. Olulisemad muusikastiilid (vastajate arvud koguvalimist 112)

Järgnev küsimus oli *Millised on Su lemmik filmižanrid?* Märkida paluti kolm olulisemat žanri (joonis 14). Enim vastuseid sai *Komöödiafilm* (62%), *Seiklusfilm* (48%) ja *Õudusfilm* (38%). Neist vähem populaarsemad on *Märulifilm*, *Fantaasiafilm*, *Draamafilm* ning *Armastusfilm*. Seejärel tulevad *Eepiline/ajalooline film*, *Ulmefilm* ja *Muusika/tantsufilm*. Lisaks (*Muu*) pakuti ühel korral *Dokumentaalfilmi* ja ühel korral *Psühholoogilist trillerit*. Võrdluseks saab tuua EFTA (Eesti filmi- ja teleauhinnad) andmed, millest selgub, et vaatajate seas on populaarseimad ajalooline draama ja rahvuslik komöödia; ilmselt hinnatakse esimest rohkem vanemaealiste filmihuviliste seas. Antud küsimuse puhul ei hakatud eraldi välja tooma sugupoolte ja erialiste vastuseid; seevastu uuriti täpsemalt, millised on noorte lemmikfilmid. Vabatahtlikult oli võimalik vastata küsimusele - *Kui tead, siis nimeta palun Sind kõige enam mõjutanud filmid*. Küsimusele tuli vastuseid kokku 48. Nimekiri mõjukatest filmidest (LISA 5) näitab, et enamus nimetatud filmidest on välismaised ameerika filmid. Seega on noorte arvates kõige mõjukamad just ameerika komöödiafilmid. Kolmel korral märgiti nimekirjas ameerika filmid "*Me before You*" ja "*Titanic*" ning eesti film "*Tõde ja Õigus*".

Joonis 14. Olulised filmižanrid (vastajate arvud koguvalimist 112)

5. ARUTELU

Magistritöö eesmärk oli uurida, mil määral saab läbi kunsti(hariduse) toetada noorte väärtuskasvatust ning kas ja millised kunstiliigid ehk kaunid kunstid mõjutavad noorte arvates nende väärtushinnanguid; lisaks oli eesmärgiks teada saada, mida noored oma elus hindavad. Eesmärgist lähtudes püstitati järgnevad uurimisküsimused: Mil määral ja kuidas saaks läbi kunstihariduse toetada noorte väärtuskasvatust? Millised on noorte väärtushinnangud? Mida noored arvavad kunsti mõjust nende väärtushinnangute kujunemisele? Uurimisküsimustele püüti leida vastuseid nii töö teoreetilises kui uurimuslikus osas. Uurimus toimus digitaalse ankeetküsitlusena, mis uuris kunstiõpet puudutavat infot, kunstiliikide eelistusi ning konkreetseid nimetusi populaarsemate teoste hulgast. Lisaks uuriti väärtuste ja kunsti seoste kohta ning seda, millised on noorte väärtushinnangud tänapäeva ühiskonnas.

Töö teoreetiline osa käsitles küsimust Mil määral ja kuidas saaks läbi kunstihariduse toetada noorte väärtuskasvatust? Võttes arvesse teiste maade kogemusi ja toetudes mõjukate kunstiorganisatsioonide ning ekspertide soovitudele, leiti, et kunsti integreerimine teistesse õppeainetesse võimaldab tõhusalt toetada väärtuskasvatust. Ühtlasi selgus, et kunsti ja teaduse koostöövorme ja loovamat lähenemist senisele hariduskontseptsioonile toetab ka uuenenud õpikäsitus ja elukestva õppe strateegia. Tsiteerides EKA endist kunstiprofessorit Jan van Boeckel'i; „Kunsti abil saab luua suurema, haaravama, täielikuma pildi maailmast”(Porri, 2019). Teema üle on arutletud ka erinevatel konverentsidel, nt 2014. aastal toimus Eesti Kunstiakadeemias konverents „Kunst ja teadus – hübriidne kunst ja interdistsiplinaarne uurimus”, milles räägiti kuidas võiks toimuda kunsti ja teaduse omavaheline suhestumine (ERR, 2014). Seega ei peaks kunst ja nõ teaduslikud erialad eksisteerima kui kaks erinevat ja kokkusobimatut ilmingut, kuna järjest enam on ka igapäevaelus näha kunsti ning teadust teineteist täiendamas.

Kuna töö pealkiri on *Noorte arusaamad kunsti mõjust väärtushinnangute kujunemisele*, siis otsiti (vastavalt püstitatud eesmärgile) töö uurimuslikus osas läbivalt vastuseid küsimustele: **Millised on noorte väärtushinnangud? Mida noored arvavad kunsti mõjust nende väärtushinnangute kujunemisele?** Tulemuste põhjal võib nentida, et rohkem väärtustatakse individualistlikke kui ühiskondlikke väärtusi. Kõige kõrgemalt hinnatakse vabadust, lähedasi ja sõpru, lugupidamist enda ja teiste vastu, perekonda, õiglust ning tervist. Need väärtused peegeldavad noorte hinnanguid elule – vabaduse all mõeldakse iseenda autonoomiat ehk

sõltumatust teistest, mis on loomulik, kuna selles vanuses noored püüdvadki iseseisvuse poole. Kuna kõige väiksema keskmise hinde sai patriotism, siis on selge, et vabaduse all mõeldi pigem iseenda vabadust, mitte isamaalisust. Psühholoog Milton Rokeach on jaotanud väärtused terminaalseteks väärtusteks ja instrumentaalseteks väärtusteks. Terminaalsed väärtused on väärtused iseeneses, mille poole püüeldakse nende eneste pärast (nt vabadus, tarkus ja õnn). Instrumentaalsed väärtused on aga nõ vahendväärtused ehk vahendid soovitava lõppseisundi saavutamiseks (nt ausus, viisakus ja abivalmidus). (Rokeach, 1973) See aga, millised väärtustest saavad noorele esmajärjekorras olulisteks, sõltub nii kodust, kooliharidusest kui ümbritsevast keskkonnast.

Võib arvata, et noored küll hindavad ühiskondlikke väärtusi, kuid varases nooruses individualistlikkusele püüdlemine on eeldus, et kujuneks välja enesekindel, nii endast kui teistest lugupidav inimene, kellel on positiivne minapilt. Mõttekäigu toetuseks võib tuua Abraham Maslow inimvajaduste püramiidi, mille järgi peavad hierarhia kõrgemate astmeteni jõudmiseks kõik alamad vajadused olema rahuldatud. Liikudes ülespoole - sh füsioloogilised vajadused, turvalisusvajadus, armastus- ja kuuluvusvajadus, tunnustusvajadus ja eneseteostusvajadus (McLeod, 2020). TÜ Sotsiaalteaduste Instituudi professor Triin Vihalemm kõneles 2019. aastal Eesti Inimõiguste Keskuses Eesti inimeste väärtustest, märkides muuhulgas, et väärtused on täielikult seotud identiteedi kujunemise ja grupikuuluvusega ning inimeste väärtustes kajastuvad põlvkondlikud vahed: kui noortele on tähtsad ennekõige individuaalse eduga seotud väärtused (nt eneseteostus ja huvitav elu), siis vanemaalastele on olulisemad nt turvatunne ja majanduslik kindlustatus. (Inimõiguste keskus, 2019) Ühiskondlikud väärtused saavad seega enam kaalu täiskasvanueas ehk küpsuse saabudes omandavad suurema tähtsuse nimekirjas keskmistele või suisa viimastele kohtadele jäänud väärtused nagu nt demokraatia, maailma sündmustega kursis olemine, kultuuriline mitmekesisus, ühiskondlik tegevus, austus emakeele ja kultuuri vastu, lapsed, kutsetöö ja aukartus elu ees.

Uuringu tulemusena selgus ka, et **põhiliseks väärtushinnangute mõjutajaks noorte arvates on kodu**; vähemoluliseks peetakse sotsiaal- ja massimeediat, elukogemust ja sõpru. Kooli peetakse väärtuste mõjutajana neli korda vähemoluliseks kui kodu, kolm korda vähemtähtsaks kui sotsiaal- ja massimeediat ja elukogemust ning poole vähem oluliseks kui sõpru. Tulemus on pisut üllatav, kuna kool on ühtlasi nii õppe- kui kasvatusasutus ja peaks noore inimese kujundamisel (lisaks kodule) olema mõjukuselt eespool. Siit ilmneb selgelt, kui kõrgelt noored tähtsustavad üldlevinud trende, sõprussuhteid ja vabadust, pidades neid

olulisemateks kui akadeemilist keskkonda, mis võib paljudele näida nende vabadust piirava kohustusena. Siiski on positiivne, et kodu peetakse noorte silmis oluliseks mõjutajaks, st et perekondlikud väärtused on seatud esikohale.

Uurides, **millistes koolitundides räägitakse enam eetikast ja moraalist**, tuli välja peaaegu pooltest vastustest, et see tund on kirjandus. Tulemus on igati oodatav, kuna antud tundides arutletakse loetu põhjal elu põhiväärtuste üle. Vähem tähelepanu sai ühiskonnaõpetus, kuna seal käsitletakse lisaks rohkelt ka teisi ühiskonna toimimiseks vajalikke teemasid. Suhteliselt vähe teenis punkte klassijuhatamine, mis peaks olulist rolli mängima noorte väärtushinnangute kujunemisele. Teatavasti on klassi tööfaasi tagamiseks vajalik eeldus, et tegutsetakse meeskonnatöö põhimõttel ja heast klassijuhatajast sõltub hästifunktsioneeriva klassi toimimine, kus on olulised koostöö, ühtehoidmine, sõbralikkus, tolerantsus ning kõrge õpimotivatsioon (Krips, 2017). Seega tuleb kõnealust tundi pidada oluliseks nagu iga teist ainetundi koolis. Kahtlemata arutatakse ka selles tunnis nii üldiste väärtuste kui igapäevaste käitumisnormide üle, kuid ilmselt tähtsustavad noored raamatusüžee ja/või tegelaste läbielamiste analüüsis eetika- ja morali teemasid enam, kui tavapärase klassijuhataja tunni käigus. Lisaks küsiti noorte käes, **milline oleks nende arvates (koolis) kõige tõhusam viis tegeleda noorte väärtuskasvatusega**. Peaaegu pooled neist arvavad, et see peaks toimuma kõikides ainetundides, mis on igati positiivne, kuna näitab, et noored mõistavad teema olulisust ja oleksid huvitatud igas tunnis end väärtuste teemal harima. Umbes veerand vastanutest arvas, et piisaks, kui teemat käsitletakspetsiaalses ainetunnis. Niisiis peavad noored väärtuskasvatust oluliseks - seda võib järeldada, kuna keegi ei vastanud vabavastuses, et see ei ole neile vajalik.

Uurides, **kuidas hindavad noored nende koolipoolset suhtumist kunsti**, selgus, et enamuse noorte arvates pakub kool õpilastele lisavõimalusi erinevate kunstiliikidega tegelemiseks ning et kunstiõpe on nende kooli jaoks oluline ja kunstiõppesse panustatakse piisavalt (vähemalt koolisisesele). Noored arvavad ka, et koolid ei pea kunstihariduse edendamiseks vajalikuks teha koostööd kunstnike ja kunstiorganisatsioonidega või puuduvad koolidel selleks piisavad ressursid. Võrdluseks saab tuua välismaise uuringu *Poll on arts for learning (2018)*, kus ilmnese, et 47%-l uuritud koolidest tehakse koostööd kunstnikega, 49%-l aga mitte. Kuna tegu oli välismaiste koolidega, siis võib arvata, et uuritavate seas oli ka suuremate rahaliste ressurssidega õppeasutusi, mis pakub paraku paremaid võimalusi erinevateks koostööprojektideks. Eesti suhteliselt madalast SKP-st tulevalt (võrreldes nõ heaoluriikidega) haridusele ja teadusele esialgu ülemäära rahalisi ressursse ei jagu (Eesti

statistika, 2019). Lisaks tunti huvi, **milliseid erinevaid kunsti käsitlevaid kursusi on noored oma koolis õppinud**. Enamus märkis koolis toimuvatest kursustest ära kunstiajaloo ja kunstiõpetuse, kuid väga vähe märgiti muusikat. Võrdluseks võib tuua jälle uuringu *Poll on arts for learning (2018)*, kus kõige enam märgiti muusikat ja kunstiõpetust, veidi vähem teatrit. Ilmselt võib põhjus olla selles, et kõik vastajad ei pea nt muusikat kunstikursuseks, vaid omaette teemaks, seega pole hakanud neid aineid märkima, mis nende arvates ei kuulu kunsti alla. Uuriti ka seda, **kuidas noored tähtsustavad kunsti mõju nende enesearengule**. Viiele kõige enam punkte kogunud väitele võiks koondnimetuseks panna Enesekohaseid oskusi täiendavad üldoskused. Kõige enam pakuti, et kunst mõjutab üldist loovust ja kujutlusvõimet, käelisi oskusi, eneseväljendusoskust, keskendumisvõimet ning saavutustunnet ja rahulolu. Tulemused on igati loogilised, kuid üllatuseks oli, et vaime või füüsiline tervis ning teiste kultuuride hindamine said väga palju miinimumhindeid. Erinevad kunstiteraapiad (mis toetavad vaimse tervise hädade korral) on teatavasti 100-aastase ajaloo (Jones, 2005) ning läbi kunstiõpikute on parim viis saada tuttavaks teiste kultuuridega (Huntington, 2002). Ilmselt noored neid fakte veel endale ei teadvusta või ei tähtsusta.

Uuringus tunti ka huvi, **kuidas noored hindavad esteetika ja eetika suhet**. Vastuste põhjal selgub, et noored peavad võimalikuks kunsti kaudu edasi anda moraalseid väärtusi, samuti võib nende arvates olla kunst heaks abivahendiks moraalsete väärtushinnangute kujundamisel. Samas ilmnes ka, et noored ei hinda ebamoraalset kunsti vähem väärtuslikuks kunstiks. Siiski oli näha, et tütarlapsed pidasid võrreldes poistega ja 18-19-aastased võrreldes 16-17-aastastega olulisemaks hinnata kunsti selle moraalse väärtuse põhjal. Seega saab öelda, et vanuse kasvades ja küpsuse saabudes hindavad noored oma vaated esteetika-eetika suhetes ümber. Kuna kunstiteose üle otsustamisel peaks eelnevalt mõtlema, kas teos vaid kujutab moraalselt taunitavat (nt vägivalda) või kiidab selle ka heaks (Levinson, 2001), siis oleks vajalik, et nii lapsevanemad kui õpetajad enam tähelepanu pööraksid, kuidas noored erinevaid kunstivorme- ja teoseid hindavad. Kuna antud töö fookuses on kunstihariduse sidumise võimalused väärtuskasvatusega, siis tuleks enam tähelepanu pöörata just sellele, kuidas noored hindavad esteetika ja eetika suhet. Kindlasti tuleks kasuks arutleda nii kodus kui koolitundides noorte endi ja lapsevanema/õpetaja poolt välja pakutud kunstiteoste üle – taolised diskussioonid annavad aimu sellest, kuidas kunsti tajutakse. Teadmine, mida noored mõtlevad ja hindavad, võimaldab aga efektiivsemalt leida ühist keelt ning teha järeldusi senise kasvatustöö ja ümbritseva keskkonna (ja kunstiteoste) mõjust noortele.

Saamaks teada, **kui kunstihuvilised on noored vabal ajal**, esitati neile küsimused nende kunstitarbimise harjumuste kohta. Kõige sagedamini kuulavad noored muusikat, päris palju vaadatakse filme ja loetakse raamatuid. Teater ja kunstinäitused enamusi noori ei köida. Võib arvata, et need valikud peegeldavad üheltpoolt noorte võimalusi – muusika kuulamine, filmide vaatamine ja lugemine koduseinte vahel on tasuta või väga odav. Teisalt näitavad need valikud ära ka selle, mida noored hindavad. Enamus vastajaist märkisid, et loevad iga nädal või kord-paar kuus, selle põhjal võib öelda, et noored peavad lugemisest lugu, mis on kahtlemata mitmeti kasulik. Isegi kui kõik loetud raamatud ei kuulu soovituslikku nimekirja, on lugemisest abi nii funktsionaalse kirjaoskuse arendamisel, mõttemaailma avardamisel kui ka eneseväljendusoskuse paranemisel. Uuringu käigus ilmnis ka, **millised on noorte seas populaarseimad muusikastiilid ning filmi- ja kirjandusžanrid**. Enim loetakse psühholoogilist,- romantilist,- ja kriminaalromaani. Kuna päris paljud kohustusliku kirjanduse varamust sobituvad samuti psühholoogilise romaani kategooriasse, siis võib oletada, et noored peavad ka koolis loetavaid raamatuid põnevateks või vähemalt harivateks. Filmidest vaadatakse enim komöödiaid ning popmuusika on kõige enam kuulatud muusikažanr. Nende valikute põhjal võib öelda, et noored eelistavad pigem meelelahutuslikke kunstivorme. Sarnased tulemused ilmnisid ka Koolinoorte vaimse tervise raportis, milles selgus, et noorte raamatute valikud tulenevad sageli popkultuurist ning on sageli seotud ka nähtud filmidega (nt „Videviku saaga“). Sama uuringu raames selgus samuti, et film on populaarsem kui raamat ning muusikapaladest eelistati samuti popkultuuri esindajaid (Koolinoorte vaimne tervis, 2015).

Töö käigus tuli välja, **kuidas hindavad noored kunsti mõju oma väärtushinnangutele**, uuriti ka iga kunstiliigi mõju eraldi. Vastuste põhjal võib öelda, et noored ei pea kunsti oluliseks väärtushinnangute mõjutajaks, pigem suhtutakse kunsti kui meelelahutusse. Selgus ka, et vastajaid mõjutab enam muusika, lisaks peetakse suurimateks mõjutajateks veel filmikunsti, kirjandust ja teatrit. Üllatusena on reklaamikunsti mõju väärtushinnangute kujundajana hinnatud alla keskmise, st umbes samal tasemel arhitektuuri ja kujutava kunstiga. Tulemus ei lähe päris kokku vastustega, kus märgiti, et kodu järel on mõjukana tähtsusele teisel kohal sotsiaal- ja massimeedia. Teatavasti on nii reklaamikunst kui sotsiaal- ja massimeedia mõeldud psühholoogiliselt mõjutama võimalikult suurt auditooriumi (Kunstiakadeemia, 2020). Ilmselt ei soovita aga alati möönda, et reklaam kui psühholoogiline mõjutaja dikteerib ja kallutab sageli inimeste otsuseid - seega võidakse seda mitte tunnustada, et reklaamikunst võib kujundada ka väärtushinnanguid.

Kokkuvõttena võib öelda, et noored hindavad kõrgeimalt individualistlikke väärtusi ja enamik neist ei pea kunsti oluliseks väärtushinnangute mõjutajaks, pigem suhtutakse kunsti kui võimalusse meelt lahutada. Siiski võib nentida, et noored peavad lugu väärtuskasvatusest. Seega tasub integreerida erinevatesse koolitundidesse noorsoo poolt armastatud kunstiliike, kuid valida tuleks selliseid teoseid, mis toetaksid ja kujundaksid noorte väärtushinnanguid. Prantsuse kirjanik François de La Rochefoucauld on arutlenud oma aforismikogus „Mõtisklused ehk moraalsed sententsid ja maksimid“ eetika ja esteetika küsimuste üle. Arutelu võib lühidalt kokku võtta järgnevalt - kõik mis on ilus, pole alati hea (Rochefoucauld, 2007, lk 195). Niisamuti ütleb ka tuntud vanasõna – „Kõik ei ole kuld, mis hiilgab“. Väärtuskasvatus läbi kunstihariduse on kui eetika ja esteetika sümbioos, mis aitab kaasa üksteisest hoolivate ühiskondade tekkimisele, kus ilus ja hea on omavahel tasakaalus ja valitseb humanistlik maailmavaade kui tervikliku maailmatunnetuse fundamentaalne alus. Töö deviisiks ja ühtlasi ka lõppsõnaks sobib tuua taolise sümbioosi näitena ühe mõtiskluse käesoleva töö autorilt, kus väärtuskasvatuse peamine ülesanne (iseloomukujundamine) on lõimitud luuleridadesse:

Iseloomu põllul kündes
külvates ja rohides
kunst on iseennast leida
tõde tunda, alles hoida.
Kas ehk pakuks hingepidet
annaks tuge, hoiaks sidet
kõige foonil tasakaal
rännul iseendamaal.
Küpsemiseks aeg just paras
eile oligi vast vara
vaod mis kõrged, sirged, pikad
sügisel ehk kullarikkad...

Liisa Levisto, 2020

Töö piirangud ja võimalused

Magistritöö piiranguna võib välja tuua valiidsuse ja reliaablusega seotud küsimused. Töö teooriaosas kasutati kvalitatiivset meetodit (kirjavahetus ekspertidega) ja uuringuosas kvantitatiivset meetodit (küsimustikku). Kvalitatiivse meetodi osakaal oleks võinud olla suurem, kuid see tõstnuks liialt töö mahtu, seega jäädi vähema juurde. Kuigi küsitlusankeeti testiti eelnevalt läbi prooviuuringu, on võimalik, et valikvastuseid polnud piisavalt ja küsimusi võis mitmeti mõista. Lisaks esines kitsaskohti nii andmekogumises kui andmeanalüüsis. Kui valim olnuks suurem, oleks lihtsam olnud võrrelda ka eri sugupoolte vastuseid. Suurem valim saanuks olla juhul, kui oleks valitud koole ka väljastpoolt Saaremaad. Samas on edaspidi võimalik sarnast uuringut läbi viia ka näiteks pealinna koolides ja siis saadud tulemusi võrrelda – nt millised erinevused ilmnevad nõ ääremaa ja suurlinna noorte vastustes.

Vaatamata tööga seotud piirangutele on tulemused siiski kasulikuks mõtteaineks nii lapsevanemale kui pedagoogile. Töö autori arvates on edasiseks uurimiseks küllaldaselt potentsiaali. Näiteks oleks otstarbekas uurida süvitsi, milliseid teoseid erinevate kunstiliikide seast soovitavad väärtuskasvatuseks kasutada eksperdid üle maailma. Huvitav oleks ka soovitatud teoseid omavahel võrrelda (arvestades asjaolu, et väärtushinnangud paikkonniti erinevad). Samuti tuleks kõne alla teha uuring sellest, kas ja kuidas ekspertide väljavalitud ning soovitatud teosed teatud perioodi jooksul (noorte) väärtushinnanguid mõjutavad.

Tänuõnad

Olen tänulik kõigile, kes minu töö valmimisele kaasa aitasid. Tänan oma juhendajaid ja kõiki töös märgitud eksperte, kes andsid nõu ja jagasid soovitusi. Suur tänu kuulub ka mu lähedastele.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ardipal, A. (2017). *Sixth International Conference on Languages and Arts, Education and Its Problems in Global Context*, lk 372-378

Külastatud aadressil <https://www.atlantis-press.com/proceedings/icla-17/25888961>

Beilmann, M. (2020). *Küsitlusuuringud*. Külastatud aadressil

<http://samm.ut.ee/k%C3%BCsitlusuuringud>

Boyd, J. (1999). *Myths, Misconceptions, Problems and Issues in Arts Education*.

Külastatud aadressil

https://www.qcaa.qld.edu.au/downloads/publications/research_qscc_arts_boyd.pdf

Cabedo-Mas, A., Nethsinghe, R., & Forrest, D. (2017). *The Role of the Arts in Education for Peacebuilding, Diversity and Intercultural Understanding*. Külastatud aadressil

<https://lingid.ee/xmhQx>

Eesti elukestva õppe strateegia 2020. Külastatud aadressil

<https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>

Eesti Statistika (2017). *Raamatud on endiselt populaarsed*. Külastatud aadressil

<https://blog.stat.ee/2017/04/19/raamatud-on-endiselt-populaarsed/>

Eesti Statistika (2018). *Kinokülastajate arv püstitas rekordi*. Külastatud aadressil

<https://www.stat.ee/pressiteade-2018-069>

Eesti Statistika (2018). *Sisemajanduse koguprodukt turuhindades*. Külastatud aadressil

<https://www.stat.ee/29879>

Eesti Vabariigi haridusseadus (2019), § 2, lõige 1. *Riigi Teataja*. Külastatud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015254>

(EKSS) "*Eesti keele seletav sõnaraamat*" 2009. Külastatud aadressil

<https://www.eki.ee/dict/ekss/>

ERR (2014). *Kuidas kunst ja teadus suhteid loovad?* Külastatud aadressil

<https://kultuur.err.ee/299167/kuidas-kunst-ja-teadus-suhteid-loovad>

Haridussõnastik (s.a.). Külastatud aadressil

<https://www.eki.ee/dict/haridus/index.cgi?Q=v%C3%A4%C3%A4rtushinnang&F=M&C06=et>

Haridus ja Teadusministeerium. *Haridus- ja teadusstrateegia avaiiritus 16.05.2018*.

Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/et/ava%C3%BCritus160518>

Harrison, L., Huntington, S. (2002). *Kultuur on tähtis*. Pegasus

Heinla, E. (2004). Eluväärtused. L. Hansson (koostaja) *Valikud ja võimalused. Argielu Eestis 1993-2003*. Tallinn: TPÜ Kirjastus

Hirsjärvi, S., Huttunen, J. (2005). *Sissejuhatus kasvatusteadusse*. Medicina

Humboldt, W. (2000). *Wilhelm von Humboldt (1767-1835)*. lk 9.
<http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/humbolde.PDF>

Inimõiguste Keskus (2019). *Eesti inimeste väärtustest ja identiteedist*. Külastatud aadressil <https://humanrights.ee/2019/09/eesti-inimeste-vaartustest-ja-identiteedist/>

Iyer, R.B. (2013). *Value-Based Education: Professional Development vital towards effective integration*. Külastatud aadressil <http://www.iosrjournals.org/iosr-jrme/papers/Vol-1%20Issue-1/D0111720.pdf?id=1651>

Jaama, A., Kütt, A. (1999). *Kunstiõpetus. Abimaterjal põhikoolile*. Jõgeva.

Jamieson, S. (2004). Likert scales: how to (ab)use them. *Medical education*, 38, lk. 1217. Külastatud aadressil
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.474.608&rep=rep1&type=pdf>

Jones, P. (2005). *The arts therapies : A Revolution in Healthcare*. New York: Routledge.

Gümnaasiumi riiklik õppekava (2014), *Riigi Teataja* § 4/3/1 ja LISA 6 1/3, ¼, 1/5

Kagan, M. (1981). *Kunsti sotsiaalseid funktsioone*. Pärnu : Pärnutrükk

Kaplinski, J. (2004). *Kõik on ime*. Ilmamaa

Keskkonnaministeerium. *Säästev areng*. Külastatud aadressil
<https://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/saastev-areng>

Kodres, K. (2017, 7.aprill). Väärtused kunstis ja kunsti väärtus. *Sirp*. Külastatud aadressil
<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c6-kunst/vaartused-kunstis-ja-kunsti-vaartus/>

Koolinoorte vaimne tervis (2015). *Kokkuvõte – raport*, lk 95-98.
Külastatud aadressil http://suicidology.ee/wp-content/uploads/2016/10/koolinoorte_tervis_15.06.2015_veebilehele.pdf

Kriips, H. (2017). *Klassi juhtimine*. Atlex

Kunstiakadeemia (2019). *EKA avatud loeng: Jan Van Boeckel “Kunsti- ja jätkusuutlikkuse haridus ebakindluse ja kliimahirmu ajastul.”* Külastatud aadressil
<https://www.artun.ee/kalender/eka-avatud-loeng-jan-van-boeckel-kunsti-ja-jatkusuutlikkuse-haridus-ebakindluse-ja-kliimahirmu-ajastul/>

Kunstiakadeemia (2020). *Kunstiteadus ja visuaalkultuur kui eriala*. Külastatud aadressil <https://www.artun.ee/erialad/kunstiteadus/erialast/>

Kõnnussaar, T. (2019, 3.mai). Väärtused koolis 1: Väärtuskasvatus – mis see tegelikult on? *Õpetajate Leht*. Külastatud aadressil <https://opleht.ee/2019/05/vaartused-koolis-1-vaartuskasvatus-mis-see-tegelikult-on/>

Lahiri, J. (2015). *In Other Words*. Knopf

Levinson, J. (2001). Introduction: aesthetics and ethics. *Aesthetics and Ethics: Essays at the Intersection*. Cambridge: Cambridge University Press, lk. 1-25

Lickona, T. (2006). *The Return of Character Education*. Külastatud aadressil http://college.cengage.com/education/ryan_cooper/kaleidoscope/11e/prepare/ryan_kal_11e_featured_part6b.pdf

McLeod, S. (2020). Maslow's Hierarchy of Needs. *Simply Psychology*. Külastatud aadressil <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>

Mikk, J. (03.2020), digitaalne kirjavahetus autoriga

Nestor, N. (2019, 9. oktoober). Kuidas popmuusika depressiooni, ärevushäirete ja enesetapumõtetega kupeldab. *Eesti Ekspress*. Külastatud aadressil <https://lingid.ee/ja7Mz>

Olesk, P. (2018, 26. jaanuar). Kunsti kui vallatu reaalsus. *Sirp*. Külastatud aadressil <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/kunst-kui-vallatu-reaalsus/>

Porri, A. (2019, 8. november). Jah kunstile, ei öpiökonomiale. *Sirp*. Külastatud aadressil <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c6-kunst/jah-kunstile-ei-opiokonoomiale/?fbclid=IwAR0EQycmFhiDG4K0ORb--RYVXL70Op4thq7GEPfUvV9xsnDfKMFYXERmOQk>

Priimägi, L. (2010). *Eurooplase Kultuuripõhi*. Tallinna Ülikool

Priimägi, L. (2019). *Luule ja tõde*. Ilmamaa

Priimägi, T. (03.2020), digitaalne kirjavahetus autoriga

Raag, I. (03.2020), digitaalne kirjavahetus autoriga

Raag, I. (2020, 2.jaanuar). Ilmar Raag: kuidas ma kord kartsin. *Edasi*. Külastatud aadressil https://edasi.org/51622/ilmar-raag-kuidas-ma-kord-kartsin/?fbclid=IwAR3Hm-zSVXgPJ24RzHICf_I0RRQt-7lyDlmHuXJ_zLit_DJy92lMHXCb9mI

- Raag, I. (2013). *Sissejuhatus eesti filmi vaatajanumbritesse ja filmisotsioloogiasse*. Külastatud aadressil <http://ilmarraag.blogspot.com/2013/09/sissejuhatus-eesti-filmi.html>
- Robinson, K. et al. (1999). *All Our Futures: Creativity, Culture and Education*. 1.ptk. Külastatud aadressil <http://sirkenrobinson.com/pdf/allourfutures.pdf>
- Rocheffoucauld, F. (2007). *Collected Maxims and Other Reflections*. Oxford University Press
- Rokeach, M. (1973). *Values list of Milton Rokeach, 1973*. Külastatud aadressil http://mio-ecsde.org/protarea/Annex_4_3_values_lists.pdf
- Rootalu, K. (2014). *Kirjeldav statistika*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kirjeldav-statistika>
- Sandoiu, A. (2018). How perfectionism affects your (mental) health. *Medical News Today*. Külastatud aadressil <https://www.medicalnewstoday.com/articles/323323>
- Schihalejev, O. (2011). *Väärtuskasvatus õpetajakoolituses*, lk 13 ja 49. Külastatud aadressil <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/21330>
- Schihalejev, O. ja Pevkur, A. (2010). Võimalused väärtuskasvatuseks, Ü. Luisk (toim). *Läbivad teemad õppekavas ja nende rakendamine koolis*. Tartu: Tartu Ülikooli haridus uuringute ja õppekavaarenduse keskus, lk 174–189. Külastatud aadressil https://www.hm.ee/sites/default/files/labivad_teemad_oppekavas_i.pdf
- School Education Gateway (2018). *Poll on arts for learning – Results*. Külastatud aadressil <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/viewpoints/surveys/poll-on-arts-for-learning.htm>
- Sorokin, P. (2017). *Meie ajastu kriis*. Ilmamaa
- Stankiewicz, M.A. (2007). Capitalizing Art Education: Mapping International Histories. *International Handbook of Research in Arts Education*, lk 7-25. Külastatud aadressil <https://www.springer.com/gp/book/9781402029981>
- Steam Education* (2017). Külastatud aadressil <http://www.steam-ed.ie/about.html>
- Strasburger, V.C. (2004). Children, Adolescents and the Media. *Research Gate*, lk 84-89. Külastatud aadressil https://www.researchgate.net/publication/6935595_Children_adolescents_and_the_media
- Sutrop, M. (2012). *Õpetaja kui väärtuskasvataja*, lk 6. Külastatud aadressil https://toripk.ee/wp-content/uploads/2012/11/6petaja_vaartuskasvataja_Margit_Sutrop.pdf

Sutrop, M. (2013). *Otsides väärtuspõhise kooli võtit – Eesti kogemus*, lk 1-3.
Külastatud aadressil <https://lingid.ee/buT7e>

Sutrop, M. et al. (2019). *Väärtuste ja vastutuse visioon*, lk 5. Külastatud aadressil
https://www.hm.ee/sites/default/files/haridus-_ja_teadusstrat_2035_vaartuste_ja_vastutuse_visioon.pdf

Terviseinfo (2015). *Ülevaade vaimse tervise probleemidest*. Külastatud aadressil
<https://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/vaimne-tervis/ulevaade-vaimse-tervise-probleemidest>

The Human Values Foundation. *Movies for children and teens that show values in action*.
Külastatud aadressil <https://www.worldvaluesday.com/tools-and-resources/values-movies-children-teens/>

Treier, H. M. (09. 2019), digitaalne kirjavahetus autoriga

TÜ eetikakeskus. *Kunst ja moraalsed väärtused*.
Külastatud aadressil <https://www.eetika.ee/et/kunst/vaartused>

TÜ eetikakeskus. *Väärtusprogrammi jätkuprogramm*.
Külastatud aadressil <https://www.eetika.ee/et/arendus/programm>

TÜ eetikakeskus. *Väärtused ja väärtuskasvatus*.
Külastatud aadressil <https://www.eetika.ee/et/vaartused-vaartuskasvatus-4>

UNESCO (2010). *Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*.
Külastatud aadressil
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Seoul_Agenda_EN.pdf

Vaino, M. (2016, 9.detsember). Kohustuslik kirjandus – milleks see? *Õpetajate Leht*.
Külastatud aadressil <https://opleht.ee/2016/12/kohustuslik-kirjandus-milleks-see/>

Valk, A. (2016). *Soolised lõhed hariduses*. Külastatud aadressil
https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_soolised_lohed_hariduses.pdf

Wilde, O. (1890). *The picture of Dorian Gray*, e-raamat. Külastatud aadressil
<https://www.shmoop.com/picture-dorian-gray/chapter-4-full-text-2.html>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*.
Külastatud aadressil
http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

LISAD

Lisa 1 - H.M. Treieri soovitused kunstiteoste kasutamiseks väärtuskasvatuse edendamisel

„Eesti kunstist võiks näiteks tuua Eduard Viiralti "Absindijoojaid", graafiline leht 1933. aastast. Töö kaudu saab arutleda absindi üle ja selle üle, milliseks selle joomine inimest muudab. Siit edasi mõelgu igaüks ise, kas ta tahab selline välja näha.

Hea näide on William Hogarth'il on 6-osaline maaliseeria "Marriage A-la-Mode" kõrgklassi seltskonnast, mis käsitleb silmakirjalikkust ja inimeste purunemist tolle aja Inglismaal. Briti rokokoo maalikunst on ise ka üsna didaktiline ja ühiskonnakriitiline, erinevalt prantsuse rokokoo maalikunstist, milles kiidetakse takka kuningakoja lodevat eluviisi. Maal on nagu koomiks kuue maali kujul - kuidas algusest peale on kõik valesti ja lõpeb sellega, et sünnib süüfilisehaige laps. See võiks töötada ka mingite stsenaariumide läbimõtlemisena, aga 18. sajandi Inglismaal.

Positiivse kangelasena töötab Taavet, keda armastasid kujutada renessanssi kunstnikud Itaalias, natuke ka barokk kunstnikud. See läheb tagasi Vanasse Testamenti, sealt saab teada, miks nad olid Taavetist nii vaimustatud. Taaveti ja Koljati lugu, kuidas väike võidab ära suure, oma tarkusega ja vaprusel. Võib-olla on Taavet mõjutanud ka eesti rahvaluulet -- "Karjapoiss on kuningas". Barokis rõhutatakse dramaatilist "otsustavat hetke", kui ta laseb kivi lendu, renessansis rahulikku hetke, kui tegu juba tehtud ja võit käes. Seoses Taavetiga on analüüsimist palju. Esteetika - Michelangelo on juudi kuningat kujutanud valges marmoris ja Vana-Kreeka skulptuuri esteetikas. Et kuidas need kaks kokku lähevad? Jah, vastuolu! Michelangelo kuulus kunstiteos on tegelikult vastuoluline, Taavet oli selles loos teismeline karjapoiss, aga Michelangelo kujutas teda täiskasvanuna ja hiigelsuurena -- ta kujutas VAIMSET REAALSUST, mitte materiaalsust. Sama tema Pieta skulptuuriga, kus 33-aastane Jeesus on Maria süles, aga Marial on teismelise tüdruku nägu. Taas, kujutatud on vaimset reaalsust, mitte materiaalsust. Selle kõige üle annab arutleda klassis.

Arutleda ja analüüsida võiks ka inimeste vanuse üle. Näiteks Rubensi koopia Tiziani Isabella d'Este portreest Inimese vananemine. Selle portree lasi daam maalida paar aastat enne oma surma - tema noore naisena. Siia juurde näiteks võib valida tänapäeva 80-90 aastaseid fashionistasid, pensionil olevaid daame, kes panevad erilist rõhku moele. Lisaks võiks kuulata Youtubest 2-minutilist videot Speech Is Blind - Jacques Derrida On 'Echo And Narcissus'. See on hea arutlusaine, mis töötleb läbi ühe teema, juurde saab panna vaasimaale vms Narkissosel ja Echost. Või hilisemate sajandite tõlgendusi kunstis. Mismoodi üks näeb ega kuule, teine kuuleb ega näe. Derridad on filmitud ka nii, et ta vaatab ise kohati peeglist nagu ta ise oleks Narkissos, see on eneseirooniline. Ta tõlgendab kaamerat kui peeglit, millesse ta üksinda räägib. Ehk siis kaamera (ja moodne tehnoloogia, selfid) kui see peegel, millesse vaadatakse.“ (Treier, 2019)

Lisa 2 - Küsimustik

Palun Sind vastata küsimustikule, mis on osa minu magistritööst, mille eesmärk on uurida kas ja millised kunstiliigid ehk kaunid kunstid mõjutavad noorte arvates nende väärtushinnanguid. Küsimustik on anonüümne. Küsimustele vastamiseks kulub keskmiselt 15 minutit. Loodan, et leiad aja oma arvamuse avaldamiseks ja tagasisaatmiseks enne 01.02.2020. Kontaktisik küsitlusega seotud teemadel on Liisa Levisto (liisa.levisto@gmail.com)

KÜSIMUSTIK

Sinu vanus: _____ **Sugu (märgi vastav ruut):** N M **Klass:** _____

TEEMA 1 – VÄÄRTUSKASVATUS

Mis Sinu arvates mõjutab kõige enam noorte väärtushinnanguid?

Vali palun kaks, märgi vastav ruut.

☐ Elukogemus	☐ Sotsiaal- ja massimeedia
☐ Erinevad kunstiliigid	☐ Sõbrad
☐ Kodu	☐ Muu (palun täpsusta) _____
☐ Kool	

Millise aine tunnis räägitakse kõige rohkem eetikast ja moraalist (vali palun üks):

☐ Kirjandus	☐ Muusika
☐ Klassijuhatamine	☐ Ühiskonnaõpetus
☐ Kunst	☐ Muu (palun täpsusta) _____

Milline on Sinu arvates kõige tõhusam viis tegelda noorte väärtuskasvatusega?

Vali palun üks, Sulle sobivaim variant.

☐ Spetsiaalses ainetunnis, kus räägitakse eetikast ja moraalist	☐ Tunniväliste tegevuste käigus
☐ Kõikides ainetundides	☐ Aineülestele projektide raames
	☐ Muu (palun täpsusta) _____

Kui oluliseks pead järgnevate kunstiliikide mõju Sinu väärtushinnangutele? Märgi palun skaalal oma valik, KUS 1 = üldse mitte ... 7 = jah, väga

___ Arhitektuur	___ Muusika
___ Disain	___ Reklaamikunst
___ Filmikunst	___ Tantsukunst
___ Kirjandus	___ Tarbekunst (nt keraamika, sepakunst, klaasikunst jne)
___ Kujutav kunst (maalikunst, skulptuur, graafika)	___ Teater
___ Moekunst	

Kui oluliseks pead erinevate kunstiliikide mõju (kokku) enda väärtushinnangute kujundajana? Palun märgi skaalal vastav arv KUS:

ei pea üldse oluliseks 1 2 3 4 5 6 7 pean väga oluliseks

Kui olulised on Sulle järgmised väärtused?

Märgi palun skaalal oma valik, KUS 1 = ei pea üldse oluliseks ... 7 = pean väga oluliseks

Armastus	1 2 3 4 5 6 7
Aukartus elu ees	1 2 3 4 5 6 7
Austus emakeele ja kultuuri vastu	1 2 3 4 5 6 7
Ausus	1 2 3 4 5 6 7
Demokraatia	1 2 3 4 5 6 7
Füüsiline vormisolek	1 2 3 4 5 6 7
Hoolivus	1 2 3 4 5 6 7
Inimväärikus ja inimlikkus	1 2 3 4 5 6 7
Keskonna jätkusuutlikkus	1 2 3 4 5 6 7
Kultuuriline mitmekesisus	1 2 3 4 5 6 7
Kutsetöö	1 2 3 4 5 6 7
Lapsed	1 2 3 4 5 6 7
Lugupidamine enda ja teiste vastu	1 2 3 4 5 6 7
Lähedased, sõbrad	1 2 3 4 5 6 7
Maailma sündmustega kursis olemine	1 2 3 4 5 6 7
Majanduslik heaolu	1 2 3 4 5 6 7
Omalooming	1 2 3 4 5 6 7
Patriotism	1 2 3 4 5 6 7
Perekond	1 2 3 4 5 6 7
Puhas loodus	1 2 3 4 5 6 7
Sallivus	1 2 3 4 5 6 7
Sooline võrdõiguslikkus	1 2 3 4 5 6 7
Tervis	1 2 3 4 5 6 7
Vabadus	1 2 3 4 5 6 7
Vaheldusrikas elu	1 2 3 4 5 6 7
Vaime enesetäiendamine	1 2 3 4 5 6 7
Vastutustundlikkus	1 2 3 4 5 6 7
Õiglus	1 2 3 4 5 6 7
Õiguspõhisus	1 2 3 4 5 6 7
Ühiskondlik tegevus	1 2 3 4 5 6 7

TEEMA 2 – KUNSTIHARIDUS

Milliseid kunsti käsitlevaid kursusi oled oma koolis õppinud?

1. _____ 2. _____ 3. _____

Mil määral kehtivad järgmised väited Sinu kooli kohta? Märgi palun skaalal valik, KUS

1 = üldse mitte ... 7 = jah, väga

Kool pakub õpilastele lisavõimalusi erinevate kunstiliikidega tegelemiseks	1 2 3 4 5 6 7
Kooli külastavad kunstnikud või kool teeb koostööd kunstiorganisatsioonidega	1 2 3 4 5 6 7
Kunstiõpe on prioriteetne	1 2 3 4 5 6 7

Mida saab Sinu arvates kõige enam toetada erinevate kunstiliikidega tegelemise kaudu?

Märgi palun skaalal valik, KUS 1 = üldse mitte ... 7 = jah, väga

☐ Eneseväljendusoskus	☐ Probleemide lahendamise oskused
☐ Iseenda parem tundmaõppimine	☐ Saavutustunne ja rahulolu
☐ Isiklik ja sotsiaalne vastutus	☐ Sotsiaalne ja kultuuriline areng
☐ Keskendumisvõime	☐ Teiste kultuuride hindamine
☐ Kriitilise mõtlemise arendamine	☐ Vaime või füüsiline tervis
☐ Käelised oskused	☐ Üldine loovus ja kujutlusvõime

Mil määral nõustud järgmiste väidetega? Märgi palun skaalal oma valik, KUS 1 = üldse mitte ... 7 = jah, väga

Kunstil võib olla moraalne väärtus	1 2 3 4 5 6 7
Moraalne väärtus on kunsti hindamisel oluline	1 2 3 4 5 6 7
Kunst võib olla esteetiliselt suurepärase ja ometi moraalselt puudulik	1 2 3 4 5 6 7
Moraalne selgus võib saabuda kunsti ja selle väljenduste kaudu	1 2 3 4 5 6 7

Kui tihti Sa oled viimasel aastal.. Märgi palun skaalal kõige sobivam vastus, KUS 1 = mitte kunagi; 2 = mõned korrad aastas; 3 = kord-paar kuus; 4 = kord-paar nädalas; 5 = iga päev

Käinud kunstinäitustel	1 2 3 4 5
Kuulanud muusikat kodus	1 2 3 4 5
Kuulanud muusikat kontserdil	1 2 3 4 5
Lugenud raamatuid	1 2 3 4 5
Vaadanud filme kinos	1 2 3 4 5
Vaadanud filme kodus	1 2 3 4 5
Vaadanud teatris etendust	1 2 3 4 5

Millised on Sulle olulisemad kirjandusžanrid? Märgi palun Sulle 3 olulisemat.

☐ Eepos	☐ Psühholoogiline romaan
☐ Novell	☐ Elulookirjandus, memuaarid
☐ Romantiline romaan	☐ Lüürika ehk luule
☐ Ajalooline romaan	☐ Näitekirjandus
☐ Kriminaalromaan	☐ Muu:

Kui tead, siis nimeta palun kolm Sind enim mõjutanud raamatut (võimalusel koos autoriga):

1. _____ 2. _____ 3. _____

Milliseid muusikastiile eelistad kuulata? Märgi palun Sulle 3 olulisemat.

☐ Bluus	☐ Klassikaline muusika
☐ Elektrooniline muusika	☐ Pop
☐ Folk	☐ R&B and soul
☐ Hip hop	☐ Rock
☐ Jazz	☐ Muu _____
☐ Kantri	

Kui tead, siis nimeta palun Sind kõige enam mõjutanud muusikapalad (võimalusel esitajaga):

1. _____ 2. _____ 3. _____

Millised on Su lemmik filmžanrid? Märgi palun Sulle 3 olulisemat.

☐ Armastusfilm	☐ Märulifilm
☐ Draama	☐ Seiklusfilm
☐ Eepiline/ajalooline film	☐ Ulmefilm
☐ Fantaasiafilm	☐ Õudusfilm
☐ Komöödiafilm	☐ Muu...
☐ Muusikal/tantsufilm	

Kui tead, siis nimeta palun Sind kõige enam mõjutanud filmid:

1. _____ 2. _____ 3. _____

Kui tead, siis nimeta palun Sind enim mõjutanud reklaam (id):

Tänan Sind, olid mulle väga palju abiks!

Lisa 3 – Noori enim mõjutanud raamatud

- "Üks" (Sarah Crossan)
- "Hopeless" (Colleen Hoover)
- "Stepihunt" (Hermann Hesse)
- "Teekond Iseendani" (Liis Velsker)
- "Lõpupidu" (Heli Künnapas)
- "(Mitte Just) Armastuslugu" (Brigitta Davidjants)
- "Vennad Lõvisüdamed" (Astrid Lindgren)
- "Tõde Ja Õigus" (A. H. Tammsaare)
- "Siddhartha" (Hermann Hesse)
- kogu "Witcheri Saaga" (Andrzej Sapkowski, 2 KORDA); kogu "Sherlock Holmes"i sari.
- "12 Asja, Mida Koolis Ei Õpetatud, Aga Mida Kõik Võiksid Teada" (Roland Tokko)
- "Simon Vs. The Homo Sapiens Agenda"(Becky Albertalli)
- "Otsitakse Taga Äärmuslikke Kristlasi" (Stephen Hill)
- "Rohkem Kui Puusepp" (Josh Ja Sean Mcdowell)
- " Tao Teh Ching - Lao Tzu"
- " The Art Of War" (Sun Tzu)
- "Me Olime Valetajad" (E. Lockhart)
- "Haihtuv Lusikas" (Sam Kean)
- "Teise Ringi Süda" (Tamsyn Murray)
- "Verikambi" (Reeli Reinaus, 2 KORDA)
- "Hiina järvemõrvad" (Robert Van Gulik)
- "Suudlevad Vampiirid" (Indrek Hargla)
- "Jään Igavesti Elama"(Sally Nicholls)
- "Hamlet" (William Shakespeare, 2 KORDA)
- "Onu Teodor" (Eduard Uspenski)
- "Elu Helged Paigad" (Jennifer Niven)
- "Vaskratsanik 1. osa Leningrad" (Paulina Simons)
- "Ma Annan Sulle Päikese" (Jandy Nelson)
- "Metro 2033" (Dmitri Gluhhovski)
- "Tasuja" (Eduard Bornhöhe)
- Piibel
- "Carmen" (Prosper Mérimée)
- "Nullpunkt" (Margus Karu, 2 KORDA)
- "Parfüüm" (Patrik Süskind)
- "Kuristik Rukkis"(J. D. Salingeri)
- "Pál-Tánava Poisid" (Ferenc Molnári)
- "Liblikapüüdja" (John Fowles)
- "Norra Mets" (Haruki Murakami)
- "Ameerika Snaiper" (Chris Kyle)
- "Ime"(R. J. Palacio)
- "Lord Of The Flies" (William Golding)
- "The Lovely Bones" (Alice Sebold)
- "Slaughterhouse-Five" (Kurt Vonnegut)
- "Good Omens" (Terry Pratchett & Neil Gaiman)
- "Warrior Cats" (Erin Hunter)
- "Mein Kampf" (Adolf Hitler)
- "Mees Keda Kutsus Meri" (Alina Centkiewicz ja Czesław Centkiewicz)
- "Siin Ja Praegu: Kohaloleku Jõud" (Eckhart Tolle)
- "1984" (George Orwell, 2 KORDA)
- "Foundation" (Isaac Asimov)
- "Suur Gatsby" (F.Scott Fitzgerald)
- "Läänerindel Muutuseta" (Erich Maria Remarque)
- "Kellele Lüüakse Hingekella" (E. Hemingway)
- "Triumfikaar" (E. M. Remarque)
- "Müüri lilleks Olemise Iseärasused" (S. Chbosky)
- "Doran Gray Portree" (Oscar Wilde, 2 KORDA)
- "Harry Potter"i sari (J.K. Rowling)
- "Daamide Õnn" (Emile Zola)
- "Winnetou" (Karl May)
- "Tee Mehe Südamesse" (Margus Vaher)
- "Viiskümmend Halli Varjundit" (E.L.James)
- "Vari" (Juhan Liiv)
- "Printsess" (Gunnar Matteson)
- "After" (Anna Todd)

Lisa 4 – Noori enim mõjutanud muusika

"The night we met" (Lord Huron)	"The last to say" (Atmosphere)	"Bad" (U2)
"All of me" (John Legend)	"Invisible" (Anna Clendening)	"All The Girls Are The Same" (Juice WRLD)
"House of the rising sun" (The Animals)	"You and I" (One direction)	"So Much Better" (Eminem)
"Boom boom boom" (Vengaboys)	"I just wanna dance with somebody" (Whitney Houston)	"Iron Sky" (Paolo Nutini)
"We are young" (Fun)	"Leave the light on" (Tom Walker)	"Imagine" (John Lennon)
"Come out ye black and Tans" (Dominic Behan)	"Truce" (Twenty One Pilots)	"Landslide" (Fleetwood Mac)
"Sweet Seducer" (Thomas Moore)	"Shine on you crazy diamond" (Pink Floyd)	"Save that shit" (Lil Peep)
"Uist Tramping Song" (The Corrie Folk Trio)	"Riptide" (Vance Joy)	"Don't leave me" (BTS)
"No-One but You" (Queen)	"Join me" (Jones & Brock)	"So what" (BTS)
"One Of Us" (Joan Osborne)	"Until we die" (Wateva)	"Winter bear" (V)
"Say you won't let go" (James Arthur)	"Lane boy" (Twenty one pilots)	"O" (Coldplay)
"Hold me while you wait" (Lewis Capaldi)	"You're beautiful" (James Blunt)	"Unsteady" (X Ambassadors)
"Bruises" (Lewis Capaldi)	"Stay" (Rihanna)	"Pink lemonade" (James Bay)
"Because the night" (Patti Smith)	"Another love" (Tom Odell)	"Laul verelilledest" (Jaak Joala)
"There is a light that never goes out" (The Smiths)	"Numb" (Linking Park)	"Love You to Death" (Type o Negative)
"Waltz of the flowers" (Tchaikovsky)	"Through fire and flames" (Dragonforce)	"Knebel" (Rammstein)
"Not Afraid" (Eminem)	"Weed and coffee" (Mac Lethal)	"Wider" (Astrix)
"Teeth" (Xxxtentacion)	"Paint it black" (The Rolling Stones)	"Robbery" (Juice wrld)
"40:1" (Sabaton)	"One last time" (L.M.Miranda)	"Jocelyn Flores" (XXXTENTACION)
"Mathematik" (Lindemann)	"Mr Magpie" (The Electric Swing Circus)	"Vice city" (XXXTENTACION)
"Lea Land" (Alfons)	"Hungarian dance no.5" (Johannes Brahms)	"Answer: Love Myself" (BTS)
"Enne võitu" (Regatt)	"Rock you like a hurricane" (Scorpions)	"Wish You Were Here" (Pink Floyd)
"Better now" (Post Malone)	"Maybe we should hang" (Willie J Healey)	"Self Care" (Mac Miller)
"Go Flex" (Post Malone)	"When you die" (MGMT)	"Love Is A Losing Game" (Amy Winehouse)
"If I were sorry" (Frans Jeppsson Wall)	"Hate myself" (NF)	"New vibe who dis" (Madison Mars)
"Hope for the underrated youth" (Yungblud)	"When I grow up" (NF)	"September" (Earth wind and fire)
"Lucid Dream" (Juice Wrld)	"Jealous" (Labrinth)	"Therapy" (Timmy Trumpet)
"Polly" (Nirvana)	"Somebody Else" (The 1975)	"Tule minuga" (Aaron Usin)
"Goner" (Twenty one pilots)	"Hope is a dangerous thing for a woman like me to have" (Lana Del Rey)	"Tremble" (Amanda Cook)
"Comfortably numb" (Pink Floyd)	"Witchblades" (Lil Peep)	"Kui õnnistus on peidetud vihmas" (Timo Lige)
"1-800-273-8255" (Logic)		"Lucid dreams" (Juice WRLD)
		"Bedford Falls" (Ford)
		"Ukuaru valss" (A.Pärt)

Lisa 5 – Noori enim mõjutanud filmid

"The Conjuring"	"The game changers"	"It "
"Monty Python"	"Pii elu"	"Fate Of The Furious 8"
"Master and Commander: the far side of the world"	"Lõvi"	"On the basis of sex"
"Hornblower Series"	"Närvidemäng"	"The silence of the lambs"
"Bohemian Rhapsody"	"Süü on tähtedel"	"Eternal sunshine of the spotless mind"
"Five Feet Apart"	"Täht on sündinud" (2KORDA)	"Spirit of the past"
"Me before You" (3 KORDA)	"Ott Tänak: the movie"	"Patema inverted"
"Atonement"	"Titanic" (3 KORDA)	"Wolf children"
"Vivre sa vie"	" Adaline'i aeg"	"The greatest showman"
"Une femme est une femme"	"Süü on tähtedel"	"Shutter island"
"Kiired ja vihased"	"8 mile"	"Joker" (2019)
"Tõde ja Õigus" (3 KORDA)	"The king"	"John Wick" (1, 2, 3 osa)
"Hacksaw ridge"	"Fury"	"Jigsaw"
"Norbit"	"End game"(2 KORDA)	Simon Pegg'i komöödiafilmid
"Angel has fallen"	"Fight club"	"Love, Simon"
"Fury"	"The Conjuring"	"Last Christmas"
"Danger close"	"Trainspotting"	"Müürililleks olemise iseärasused"
"Avatar"	"Pulp Fiction"	"Erilised"
"Üksinda kodus" (2KORDA)	seriaal ",Peaky Blinders"	"Jumanji"
"Seltsmees laps"	"Sõda ja rahu"	"Not Ashamed"
"Lõvikuningas"	"Parasiit"	"I Can Only Imagine"
"A Silent Voice"	"Pride and Prejudice"	"The Case for Christ"
"Hot Fuzz"	"Black Swan"	"It 2"
"The Wolf of Wall Street"	"Us"	"Into The Wild"
"Pulp fiction"	"Avengers Endgame"	"Us"
"Girl interrupted"	"Ready Player One"	
"Breakfast at Tiffanys"	"Bright"	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liisa Levisto

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose, „Noorte arusaamad kunsti mõjust väärtushinnangute kujunemisele”, mille juhendajad on Piret Viirpalu ja Olga Schihalejev, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kuressaares,

18.05.2020